

RUED LANGGAARD

FORSPII TIL "ANTIKRIST"
(OPRINDELIG VERSION)
(1921-22, revideret 1923-26)
BVN 170:1

•

PRELUDE TO "ANTICHRIST"
(ORIGINAL VERSION)
(1921-22, revised 1923-26)
BVN 170:1

Kritisk udgave ved
Bendt Viinholt Nielsen

Critical edition by
Bendt Viinholt Nielsen

•

RUED LANGGAARD UDGAVEN

THE RUED LANGGAARD EDITION

EDITION WILHELM HANSEN

Rued Langgaard: Forspil til "Antikrist" (BVN 170:1)

Kritisk udgave ved Bendt Viinholt Nielsen

© 2016 *Rued Langgaard Udgaven og Edition Wilhelm Hansen AS, København*

Hovedredaktør for Rued Langgaard Udgaven: Bendt Viinholt Nielsen.

Redaktionsassistent på nærværende udgivelse: Ole Ugilt Jensen.

Engelsk oversættelse: John Irons.

Layout: Hans Mathiasen.

Forlagsredaktion: Rasmus Koppelhus.

Rued Langgaard Udgaven blev etableret i 2000 med støtte fra Carlsbergfondet.

Den her foreliggende udgivelse er støttet af Langgaard Fondet og Augustinus Fonden.

Rued Langgaard Udgaven skylder begge fonde en varm tak for den velvillige støtte.

Rued Langgaard Udgaven

c/o Edition Wilhelm Hansen AS

Bornholmegade 1A

1266 København K

Danmark

www.musicsalesclassical.com/ewh

www.langgaard.dk

ISBN 978-87-598-3553-1

WH32503

Orkestermateriale til leje.

Spilletid: 12-13 minutter.

Rued Langgaard: Prelude to "Antichrist" (BVN 170:1)

Critical edition by Bendt Viinholt Nielsen

© 2016 *The Rued Langgaard Edition and Edition Wilhelm Hansen AS, Copenhagen*

General editor for The Rued Langgaard Edition: Bendt Viinholt Nielsen.

Editorial assistant for the present publication: Ole Ugilt Jensen.

English translation: John Irons.

Layout: Hans Mathiasen.

Publisher's editor: Rasmus Koppelhus.

The Rued Langgaard Edition was established in 2000 with the support of the

Carlsberg Foundation.

The present publication has been subsidised by the Langgaard Foundation and the Augustinus Foundation.

The Rued Langgaard Edition would like to express its great gratitude to both funds for their willing support.

The Rued Langgaard Edition

c/o Edition Wilhelm Hansen AS

Bornholmegade 1A

DK-1266 Copenhagen K

Danmark

www.musicsalesclassical.com/ewh

www.langgaard.dk

ISBN 978-87-598-3553-1

WH32503

Orchestral material for hire.

Duration: 12-13 minutes.

FORKORTELSER

BVN Bendt Viinholt Nielsen: *Rued Langgaards Kompositioner. Annoteret værkefortegnelse. Rued Langgaard's Compositions. An Annotated Catalogue of Works. With an English Introduction.* Odense Universitetsforlag, 1991.

r recto (et blads forside)

RL Rued Langgaard

RLS Rued Langgaards Samling, Musiksamlingen, Det Kongelige Bibliotek, København

t. takt

v verso (et blads bagside)

ABBREVIATIONS

b./bb. bar/bars

BVN Bendt Viinholt Nielsen: *Rued Langgaards Kompositioner. Annoteret værkefortegnelse. Rued Langgaard's Compositions. An Annotated Catalogue of Works. With an English Introduction.* Odense Universitetsforlag, 1991.

fol./fols. folio (leaf)/folios (leaves)

r recto (the front page of a leaf)

RL Rued Langgaard

RLS Rued Langgaard's Collection in the Music Collection of the Royal Library, Copenhagen

v verso (the back page of a leaf)

INDHOLD

OM UDGAVEN	3
OM FORSPIL TIL “ANTIKRIST”	5
STRUMENTI DELL’ORCHESTRA	8
OPFØRELSESPRAKTISKE BEMÆRKNINGER	8
FORSPIL TIL “ANTIKRIST” (OPRINDELIG VERSION)	9
KILDER OG KRITISK BERETNING	36

CONTENTS

ABOUT THIS EDITION	3
ABOUT <i>PRELUDE TO “ANTICHRIST”</i>	5
STRUMENTI DELL’ORCHESTRA	8
PRACTICAL REMARKS ON PERFORMANCE	8
<i>PRELUDE TO “ANTICHRIST”</i> (ORIGINAL VERSION)	9
SOURCES AND CRITICAL COMMENTARY	36

OM UDGAVEN

Denne kritiske førsteudgave af *Forspil til “Antikrist”* præsenterer forspillet til operaens oprindelige version. Forspillet blev fuldført i 1922, uropført ved en koncert i 1923 og koncertopført endnu en gang i 1926, begge gange under ledelse af komponisten. Mellem de to opførelser foretog Langgaard flere korrektioner som respekteres i udgaven. Udgaven præsenterer således forspillet i den reviderede form, det havde ved opførelsen i 1926. Udgaven er baseret på manuskripter, som findes i Det Kongelige Bibliotek i København (Rued Langgaards Samling). Hovedkilden er komponistens egenhændige partiturrenskrift (RLS 4,1), men denne kilde blev i 1930erne og 1940erne forsynet med utallige udraderinger, overstregninger og rettelser i forbindelse med genbrug af musikken i andre værker – med det resultat, at detaljer i den oprindelige notation blev ulæselige eller forsvandt helt. Partituret har således på mange punkter måttet genskabes med støtte fra andre kilder, blandt andet et partitur i afskrift (som er splittet ad og ukomplet) og ikke mindst det stemmesæt, der blev anvendt ved opførelserne 1923 og 1926, og som rummer Langgaards egenhændige korrektioner.

Udgiverens tilføjelser og ændringer er typografisk markeret i udgaven ved hjælp af skarpe parenteser og buer med brudt streg. Der er tilføjet faste fortegn for engelskhorn og klarinetter, og notationen af basklarinet og kontrafagot er bragt i overensstemmelse med nutidig notationspraksis. Orienteringsfortegn i runde parenteser skyldes udgiveren. Der henvises i øvrigt til *Kilder og kritisk beretning* s. 36. Revisionsberetningen kan også downloades fra www.langgaard.dk/RLU og Edition Wilhelm Hansens hjemmeside www.musicsalesclassical.com/ewh.

ABOUT THIS EDITION

This critical first edition of *Prelude to “Antikrist”* presents the prelude to the original version of the opera. The prelude was completed in 1922, first performed at a concert in 1923 and performed once more at a concert in 1926, conducted by the composer on both occasions. Between the two performances, Langgaard undertook a number of corrections that are respected in the edition. So the edition presents the prelude in the revised form which it had at the performance in 1926. The edition is based on manuscripts that are to be found at The Royal Library in Copenhagen (Rued Langgaard’s Collection). The main source is the composer’s autograph fair copied score (RLS 4,1), although this source was provided in the 1930s and 1940s with numerous erasures, deletions and corrections in connection with the re-use of the music in other works – with the result that details in the original notation became illegible or completely disappeared. So in many places the score has had to be recreated with the aid of other sources, including a copied score (which has been split apart and is incomplete), and in particular a set of orchestral parts which were used at the performances in 1923 and 1926 and which contains Langgaard’s autograph corrections.

The editor’s additions and emendations are indicated typographically in the score by square brackets and broken slurs and ties. Fixed key signatures have been supplied for cor anglais and clarinets, and the notation of bass clarinet and contra bassoon has been brought into line with modern practice. Cautionary accidentals in round brackets are also editorial. For further information see *Sources and critical commentary* p. 36. The revision report is also available for download from www.langgaard.dk/RLU and Edition Wilhelm Hansen’s website www.musicsalesclassical.com/ewh.

OM FORSPIL TIL “ANTIKRIST”

Rued Langgaard komponerede operaen *Antikrist* i 1921-23. Forspillet blev skitseret i juli 1921 og fuldført i partiturrenskrift den 30. juni 1922. De musikalske ideer synes dog at gå tilbage til foråret 1921, hvor Langgaard var på en længere udenlandsrejse, som bl.a. bragte ham til Venedig. I et avisinterview i forbindelse med en opførelse af forspillet nogle år senere, fortalte han således:

“Engang paa Marcuspladsen i Venedig forekom det mig, at jeg ligesom ‘saa’ disse Toner en gylden Eftermiddag, da Havet var blaat og stille og forventningsfuldt.”¹

Afsnittet takt 127-151 er dog hentet fra et eksisterende værk, nemlig Langgaards kort forinden fuldførte symfoni (nr. 6). Den lånte passage blev i forspillet udvidet med en ‘gentagelse’ (takt 152-242).

Uropførelsen af forspillet fandt sted i København den 26. september 1923, hvor Blüthner-Orkestret fra Berlin afholdt en koncert i Odd Fellow Palæet med dirigenten Camillo Hildebrand. Rued Langgaard var hovednavn i første del af programmet, som både omfattede *Forspil til “Antikrist”* og den danske førsteopførelse af *Symfoni Nr. 5 (Over Motiver af “Antikrist”)* – det værk som senere, i forkortet og revideret form, fik betegnelsen symfoni nr. 6 og titlen “Det Himmelryvende”. Hildebrand overlod taktstokken til Rued Langgaard i disse to værker. Langgaard havde i øvrigt bidraget til finansieringen af orkestrets gæstespil med 1.000 kr., et beløb, der svarer nogenlunde til 30.000 kr. i dag.

I det trykte koncertprogram er forspillet forsynet med følgende programmatisk vejledning:

Guds Villie, Jesus Kristus	(1ste Motiv)
løfter vort Haab	(2det Motiv)
Men gennem Antikrists Rige gaar Vejen til	(3die Motiv)
Herlighedsriget	(4de Motiv)

Disse overskrifter er ikke indskrevet i partituret eller i andre kilder til den oprindelige version af forspillet. Nogen eksakt viden om, hvor de fire afsnit begynder, har vi altså ikke, men det forekommer sandsynligt, at det er ved takterne 1, 26, 243 og 282.

Koncerten blev noget af en skandale som følge af symfonien, hvis form og tonesprog blev mødt med afvisning af såvel tilhørere som kritikere. I en anmeldelse hedder det således, at “det hele [var] en ung søgende, ja fanatisk higende Musikers forfærdelige Kamp for at sige det uudsigelige – med det forvirrende og sørgelige Resultat, at næppe et Menneske forstod ham, og at det var forfærdeligt at høre paa.”² Og i tidsskriftet *Musik* kunne man læse følgende: “Det er trist at høre, hvorledes det endnu unge Menneske kan vaase frem og tilbage om ingen Verdens Ting. Og det er i de mest uskønne og meningsforladte Vendinger, som tænkes kan. Han var dog engang saa Talentfuld.”³ Kun et par af kritikkerne ofrer plads på en særskilt omtale af *Forspil til “Antikrist”*. Det gælder især *Berlingske Tidende*, som skrev:

“Med en ikke ringe kompositorisk Dygtighed var dette Forspil opbygget. Visse Parsifal-reminiscenser gjorde sig vel gældende, men det var dog formet saa plastisk i Linierne og saa vægtigt i harmonisk Henseende, at Indtrykket blev smukt. [...] der var enstemmig, gentagen Applaus efter hans [RLs] Fremførelse af Forspillet.”⁴

1 *Berlingske Tidende* 7.3.1926 (usign.).
2 *Politiken* 27.9.1923 (sign. Ax. K. = Axel Kierulf).
3 *Musik*, 7. årg., nr. 11, nov. 1923, s. 151 (sign. August Felsing).
4 *Berlingske Tidende* 27.9.1923 (usign.).

ABOUT PRELUDE TO “ANTICHRIST”

Rued Langgaard composed the opera *Antichrist* in 1921-23. The prelude was sketched out in July 1921 and completed in a fair copy score on 30 June 1922. The musical ideas seem however to go back to spring 1921, when Langgaard was on a quite long trip abroad that took him, among other places, to Venice. In a newspaper interview in connection with a performance of the prelude several years later he stated:

“Once on St. Mark’s Square in Venice it seemed to me that I almost ‘saw’ these notes on a golden afternoon, when the sea was blue and still and expectant.”¹

The section bars 127-151, however, has been taken from an existing work, i.e. Langgaard’s recently completed symphony (no. 6). The borrowed passage has expanded in the prelude by a ‘repetition’ (bars 152-242).

The premiere performance of the prelude took place in Copenhagen on 26 September 1923, when the Blüthner Orchestra from Berlin gave a concert at the Odd Fellow Palæ, conducted by Camillo Hildebrand. Rued Langgaard was the main name on the first part of the programme, which included both *Prelude to “Antichrist”*, and the first Danish performance of *Symphony No. 5 (On motifs from “Antichrist”)* – the work which later, in a shortened and revised form, was given the name Symphony No. 6 and the title “The Heaven-Rending”. Hildebrand handed over the baton to Rued Langgaard for these two works. Langgaard had incidentally contributed to the financing of the guest performance by the orchestra to the tune of 1,000 kroner – a sum that approximately corresponds to 30,000 kroner today.

In the printed concert programme, the prelude is provided with the following programmatic guidance:

God’s will, Jesus Christ	(1st motif)
lifts up our hope	(2nd motif)
But through the realm of the Antichrist	(3rd motif)
goes the path to the realm of glory	(4th motif)

These headings have not been included in the score or in other sources of the original version of the prelude. So we do not have any exact knowledge concerning where the four sections start, although it would seem likely that they are at bars 1, 26, 243 and 282.

The concert was something of a scandal because of the symphony, the form and tonal idiom of which were met with a negative reaction from both audience and critics. One review states that “the whole thing [was] a young, searching – indeed fanatically yearning – musician’s terrible struggle to express the inexpressible – with the confusing and miserable result that there was practically no one who understood him, and it was frightful to listen to.”² And in the periodical *Musik* one could read the following: “It is sad to hear how the still young composer can burble back and forth about absolutely nothing. And it is in the most ugly and meaningless turns of phrase imaginable. He was once so talented too.”³ Only a couple of the critics devote any special space to *Prelude to “Antichrist”*. This is particularly the case in *Berlingske Tidende*, which wrote:

“This prelude was constructed with a not insignificant proficiency of composition. Certain Parsifal references could probably be heard, but it was shaped with such a plasticity of

1 *Berlingske Tidende* 7 Mar. 1926 (unsigned).
2 *Politiken* 27 Sep. 1923 (signed Ax. K. = Axel Kierulf).
3 *Musik*, vol. 7, no. 11, Nov. 1923, p. 151 (signed August Felsing).

Ekstrabladet karakteriser forspillet, som “et i mange Henseender ejendommeligt og smukt Stykke Musik, det har Kirkens Højtid, Orglets Brusen, Helvedes Larm og Himlens Herlighed i sig.”⁵

To og et halvt år senere, den 8. marts 1926, foranstaltede Rued Langgaard i spidsen for Københavns Filharmoniske Orkester en såkaldt *Populær-Koncert* med egne værker, ligeledes i Odd Fellow Palæet. Ved denne lejlighed genopførtes forspillet til *Antikrist*. Også denne gang var der et motto i koncertprogrammet, svarende nogenlunde til det, der blev offentliggjort ved uropførelsen:

- I. Guds Villie Jesus Kristus
- II. løfter vort Haab
- III. men gennem Antikrists Hoffærdighed gaar Vejen til
- IV. Herlighedsriget

I et interview i *B.T.* på koncertdagen den 8. marts 1926 uddyber komponisten disse ord:

“I Forspillet skildrer jeg fire Sider af den kristelige Form: Guds Vilje – Jesus Kristus, som løfter vort Haab, men gennem Antikrists Hoffærdighed og Fald gaar Vejen til Herlighedsriget... derom drejer Handlingen sig. Jeg vil i min Opera vise, hvorledes Antikrist – om jeg saa maa sige – vokser op i Guds Have som en skøn, en fremmed og giftig Vækst. Antikrist er den inkarnerede Lucifer. Hans Rige begynder der, hvor en Ting ikke kan bevises. Hvad er Alverdens Mangfoldighed mod et Indblik i Herlighedsriget...”⁶

Ud over forspillet omfattede denne koncert en ouverture og to symfonier af Langgaard (nr. 3 og 7). Anmeldelserne er overvejende positive, og forspillet til *Antikrist* fremhæves som koncertens mest interessante komposition. Efter en lidt lunken omtale af de øvrige værker, skriver *Dagens Nyheder* således:

“Men op af disse rindende Vande ragede pludselig en Klippe og pegede mystisk mod Himmelen. Det var Forspillet til “Antikrist”. Her tangerede virkelig Komponisten det, han vil, og hvorom han skriver besynderlige Programmer. Disse Toner talte virkelig noget om et Mysterium, om to Verdener eller Begreber, Lysets og Mørkets Rige; rent musikalsk var her fundet nogle fortrinlige Idéer, saaledes i Skildringen af Mørkets Magt, hvor Instrumentationen giver et mærkeligt Dobbeltlys samtidig med en ligefrem spændende rytmisk Kontrast, og i et Afsnit om Haabets Løftelse voksede der en polyfon Sats frem, der i baade Tema og Gennemførelse havde en ejendommelig Renhed og Trosstyrke. Den Mand, der skriver et saadant Stykke, er trods alle sine Mærkeligheder dog en Musiker ovenover Mængden.”⁷

Mellem de to opførelser 1923 og 1926 foretog Rued Langgaard, hvad der nok kan kaldes en løbende revision af forspillet. Ændringerne kan iagttages i form af rettelser og varianter i kilderne, men en sikker kronologi kan ikke fastlægges. De første ændringer synes foretaget umiddelbart inden uropførelsen, bl.a. tilføjelse af en takt (t. 1) med en paukertrille, der fortsatte til t. 31, og en klokkeindsats i t. 4 og t. 17-18. Senere kom det indledende orkester tutti t. 1-2 til, harpen i t. 4, to solocelli i t. 4-8 og tromboner og tuba i t. 22-25. Paukertrille i t. 16-21 og t. 26-39 blev elimineret, en gentagelse på 6 takter (mellem t. 127 og 128) blev udeladt, og der blev foretaget akkordændringer i orkestret i takterne 15-17, 256-262, 282-297 og 304-305. Blandt de væsentligere korrektioner kan endelig nævnes,

line and was so strong in terms of harmony that the impression was a beautiful one. [...] there was unanimous, repeated applause after his [RL's] conducting of the prelude.”⁴

Ekstrabladet characterises the prelude as “a piece of music that is strange and beautiful in many ways – it has the solemnity of the church, the roar of the organ, the clamour of hell and the glory of heaven in it.”⁵

Two and a half years later, on 8 March 1926, Rued Langgaard, at the head of the Copenhagen Philharmonic Orchestra, conducted a so-called *Popular Concert* with his own works, also at the Odd Fellow Palæ. On this occasion, the prelude to *Antichrist* was performed once more. Once again, there was a motto in the concert programme that more or less corresponded to the one printed at the first performance:

- I. God's will, Jesus Christ
- II. lifts up our hope
- III. but through the vain glory of the Antichrist goes the path to
- IV. the Realm of Glory

In an interview in *B.T.* on the day of the concert, 8 March 1926, the composer explains these words in more detail:

“In the Prelude I depict four aspects of Christian form: God's will – Jesus Christ, who lifts up our hope, but through the vain glory and fall of the Antichrist goes the path to the Realm of Glory... that is what the action is about. In my opera I wish to show how the Antichrist – if I can put it this way – grows up in the garden of God as a beautiful, strange and poisonous plant. The Antichrist is Lucifer incarnate. His realm begins where something cannot be proved. What is the diversity of the whole world compared with a glimpse of the Realm of Glory...”⁶

Apart from the prelude, this concert included an overture and two symphonies by Langgaard (Nos. 3 and 7). The reviews were generally speaking positive, and the prelude to *Antichrist* is emphasised as being the most interesting composition. After a somewhat lukewarm mention of the other works, *Dagens Nyheder* writes as follows:

“But up from these streaming waters there suddenly rose a rock that pointed mysteriously towards heaven. This was the prelude to “Antichrist”. Here the composer really equalled what he seeks to achieve and around which he writes such strange programmes. This music really did say something about a mystery, about two worlds or concepts, the realms of light and dark; purely musically some excellent ideas had been found, such as in the portrayal of the power of darkness, where the instrumentation produced a weird kind of double light at the same time as a really exciting rhythmical contrast, and in a section on the elevation of hope a polyphonic movement emerged which in both theme and implementation had a strange purity and power of faith. The man who writes such a piece is, despite all his quirks and oddities, a musician above the average.”⁷

Between the two performances of 1923 and 1926, RL carried out what can be called an ongoing revision of the prelude. These alterations can be observed in the form of corrections and variants in the sources, but a fixed chronology cannot be ascertained. The first alterations would seem to have been done immediately prior to the first performance, including the addition of a bar (b. 1) with a timpani

5 *Ekstrabladet* 27.9.1923 (sign. *Mefisto* = Frejlif Olsen).

6 *B.T.* 8.3.1926 (sign. *Christian Houmark*).

7 *Dagens Nyheder* 9.3.1926 (sign. -r -h).

4 *Berlingske Tidende* 27 Sep. 1923 (unsigned).

5 *Ekstrabladet* 27 Sep. 1923 (signed *Mefisto* = Frejlif Olsen).

6 *B.T.* 8 Mar. 1926 (signed *Christian Houmark*).

7 *Dagens Nyheder* 9 Mar. 1926 (signed -r -h).

at fire bækkenslag blev fjernet i t. 285-294, men til gengæld kom der tre nye til i t. 295-297, og i t. 306 blev der tilføjet kirkeklokker.

Kilderne rummer spor efter en stemme for orgel (harmonium), som en overgang var føjet til instrumentariet. Instrumentet skulle øjensynlig blot bidrage med et orgelpunkt i t. 1-21 (oktaven Des-des, 16-fodsstemme) samt oktaven C-c i t. 26-137. Stemmen er udraderet i de to foreliggende partiturer, og det fremgår, at orkesterstemmen ikke er blevet udskrevet; dette instrument medvirkede således ikke ved opførelsen den 8. marts 1926 (koncertsalen i Odd Fellow Palæet var i øvrigt uden orgel).

Det er værd at bemærke, at Langgaard ikke disponerede over den store strygerbesætning, værket kræver, ved de to opførelser. Tredje-violin-stemmen (Violin III) blev således ikke udskrevet, og denne stemme blev ikke spillet ved opførelserne. Antallet af strygere i orkestret må i øvrigt have været særligt kritisk i forhold til partiturets krav ved koncerten i 1926, idet Langgaard ad hoc måtte omlægge nogle stemmer i den stærkt delte strygersats t. 252-287.

Efter opførelsen i 1926 gik Rued Langgaard i gang med en generel revision af operaen, en proces, der strakte sig frem til 1930, og i den periode opstod nye versioner af forspillet. En stærkt forkortet version fra 1927 blev således opført den 10. november 1927 af Københavns Filharmoniske Orkester med Langgaard som dirigent. I 1929 forelå det meget forenklede forspil, der indleder operaen i dens endelige, omarbejdede form, i en særlig koncertversion.⁸

Rued Langgaard havde imidlertid ikke mistet interessen for forspillet i dets oprindelige form, og i perioden 1933-1946 genbrugte han dele af det gamle forspil i en række nye værker. Det gælder *Klange fra "Fortabelsen"* (BVN 219) fra 1933, *Forspil til "Komedien om Enhver"* (BVN 232) fra 1936 og *Vildstjernelys* (BVN 314) fra 1946. I 1939 komponerede Langgaard værket *Endens Tid* (BVN 243), som består af scener fra den oprindelige version af *Antikrist*. Forspillet er med her under titlen *Antikrist, Præludium for Orkester*, om end i revideret og forkortet form. *Endens Tid* blev opført i Statsradiofonien i Langgaards tid og er i nyere tid både koncertopført og indspillet flere gange, mens nærværende, oprindelige version af *Forspil til "Antikrist"* ikke har kunnet høres siden opførelsen i marts 1926.

Bendt Viinholt Nielsen, October 2016

trill that continued until bar 31, and a bell contribution in bar 4 and bars 17-18. Later came the introductory orchestral tutti introduced in bars 1-2, the harp in bar 4, two solo cellos in bars 4-8 and trombones and tuba in bars 22-25. The timpani trills in bars 16-21 and bars 26-39 were removed, a repetition of 6 bars (between bar 127 and 128) was omitted, and chord changes were made to the orchestra in bars 15-17, 256-262, 282-297 and 304-305. Among the more important corrections it can finally be mentioned that four clashes of cymbals were removed from bars 285-294, although three new ones were added in bars 295-297, and church bells were added in bar 306.

The sources contain traces of an organ (harmonium) part which Langgaard for a while added to the orchestration. The instrument was apparently only to contribute with a pedal point in bars 1-21 (the octave D flat-d flat) and the octave C-c in bars 26-137. The part has been erased in the two existing scores, and it can be seen that the orchestral part has not been written out – so this instrument was apparently not included in the performance on 8 March 1926 (the concert hall of the Odd Fellow Palæ did not, incidentally, include an organ).

It is worth noting that Langgaard did not have the large contingent of strings that the work calls for at the two performances. The third violin part (Violin III) was thus not written out, and this part was not played at the performances. The number of string-players in the orchestra must also have been particularly critical with regard to the score requirement at the concert in 1926, since Langgaard *ad hoc* had to redistribute certain parts in the highly divided string section of bars 252-287.

After the performance in 1926, Rued Langgaard started on a general revision of the opera, a process that lasted until 1930, and during that period new versions of the prelude came into being. A highly abbreviated version from 1927 was performed on 10 November 1927 by the Copenhagen Philharmonic Orchestra, with Langgaard as conductor. In 1929, the simplified version of the prelude that accompanies the opera in its final, revised form, was concluded in a special concert version.⁸

Rued Langgaard had, however, not lost interest in the prelude in its original form, and in the 1933-46 period he re-used sections of the old prelude in a number of new works. This applies to *Music from "Perdition"* (BVN 219) from 1933, *Prelude to "The Comedy of Everyman"* (BVN 232) from 1936 and *Light of Wild Stars* (BVN 314) from 1946. In 1939, Langgaard composed the work *The Time of the End* (BVN 243), which comprises scenes from the original version of *Antikrist*. The prelude is included here under the title *Antichrist, Prelude for Orchestra*, although in a revised and abbreviated form. *The Time of the End* was performed on Danish State Radio during Langgaard's lifetime, and more recently it has both had concert performances and has been recorded, while the present, original version of *Prelude to "Antichrist"* has not been heard since the performance of March 1926.

Bendt Viinholt Nielsen, October 2016

8 Koncertversion af *Forspil til "Antikrist"* (1929) er publiceret som appendiks (s. 345-359) i: Rued Langgaard: *Antikrist. Opera i prolog og seks billeder* [...]. Kritisk udgave ved Bendt Viinholt Nielsen. Partitur. Kbh. 2009 (Rued Langgaard Udgaven).

8 Concert version of *Prelude to "Antichrist"* (1929) was published as an appendix (pp. 345-359) in: Rued Langgaard: *Antichrist. Opera in a prologue and six scenes* [...]. Critical edition by Bendt Viinholt Nielsen. Score. Copenhagen 2009 (The Rued Langgaard Edition).

STRUMENTI DELL' ORCHESTRA

Flauto 1-3
Oboe 1-2
Corno inglese
Clarinetto in Sib 1-3 (3 anche Clarinetto basso in Sib)
Fagotto 1-3
Contrafagotto
Corno in Fa 1-4*
Tromba in Sib 1-4
Trombone 1-3
Tuba

Timpani
Piatti
Tamburo rullante
Campane di chiesa
Campanelli
Arpa

Violini I
Violini II
Violini III
Viole
Celli
Contrabbassi

* Horn i basnøgle klinger en kvart over den noterede tonehøjde / Horn passages in the bass clef sound a fourth above the notated pitch

OPFØRELSESPRAKTISKE BEMÆRKNINGER

Trombone 1-3, tuba

I t. 10 forekommer 'tenutobuer', dvs. buer, der er ført frem til taktstregen før en pause, og som angiver, at tonen skal udholdes i sin maksimale længde.

Violiner

I t. 1-25 og t. 243-310 foreskrives violin I-II-III, mens violinkorpset i t. 26-241 er opdelt i violin I-II. Violin III-orkesterstemmen indeholder violin I-II-stemmerne (divisi) i passagen t. 26-241.

Bratsch

Bratsch-stemmen spiller i t. 247-262 vedholdende i A-dur, mens det øvrige strygerkorps spiller i H-dur i t. 247-255, og i G-dur i t. 256-262. Der er ikke tale om fortegnstfejl eller nøglefejl, og de tre hovedkilder til forspillet er identiske, hvad angår den afvigende tonalitet i bratsch-stemmen.

Campane di chiesa

Langaard noterer klokkerne i den høje oktav: ces^2-as^1 . Samtidig betegner han dem som *Kirkeklokker i Ces As*, hvilket kan forstås således, at han ikke har bundet sig til en bestemt oktav, og at der med andre ord godt kan være tale om dybe klokker.

PRACTICAL REMARKS ON PERFORMANCE

Trombone 1-3, tuba

In b. 10 there are 'tenuto slurs', i.e. slurs which continue to the barline (before a rest) and which indicate that the tone is to be held in its maximum length.

Violins

In bb. 1-25 and 243-310 violins I-II-III are prescribed, while the violins in bb. 26-241 are divided into violins I-II. The violin III orchestral part includes the violin I-II parts (divisi) in the passage bb. 26-241.

Viola

In bb. 247-262 the viola plays persistently in A major, while the rest of the strings play in B major in bb. 247-255, and in G major in bb. 256-262. There is no key signature or clef error here, and the three main sources of the prelude are identical when it comes to deviant tonality in the viola part.

Campane di chiesa

Langaard notes the bells in the high octave: c^2-a^1 . At the same time he refers to them as *church bells in C flat A flat*, which can be understood as meaning that he has not bound himself to any particular octave, and that deep bells are also a possibility.

KILDER OG KRITISK BERETNING

KILDER

- A. Partitur til "Antikrist", oprindelig version (forspil)
- B. Partitur i afskrift (ukomplet)
- C. Orkesterstemmer
- D. Påbegyndt partitur (t. 1-6)
- E. Skitse til "Antikrist", oprindelig version (forspil)

Kilderne beskrives nedenfor under hensyntagen til, at det her drejer sig om en separat udgivelse af operaens forspil. Alle fem kilder er også beskrevet i afsnittet *Kilderne til "Antikrist"* i den publicerede udgave af operaens endelige version (BVN 192): *Rued Langgaard: Antikrist. Opera i Prolog og seks billeder [...] Kritisk udgave ved Bendt Viinholt Nielsen. Kommentar* [= bind 2]. Kbh. 2009 (s. 39-75). I denne sammenhæng er de fem kilder beskrevet under følgende betegnelser: C, A [blad 4-6] + M5 [blad 1] + Q1, R1, M3 og O.

Forspillet musik indgår i større eller mindre udstrækning i en række senere værker, og hovedkilderne til fire af disse er af interesse som referencekilder i forbindelse med nærværende udgivelse. Disse kilder beskrives under betegnelserne XE, XF, XG og XH i ovennævnte, publicerede udgave af operaen (kommentarbindet, s. 71-75). Der henvises til disse beskrivelser, hvori det anføres, hvilke takter i de fire værker, der er sammenfaldende med takter i den her udgivne version af forspillet. Bemærk dog, at nærværende udgave respekterer en forkortelse på 6 takter, som kildebeskrivelsernes takttælling ikke tager højde for. Indtil t. 127 er takterne således identiske, mens t. 128-310 i nærværende udgave svarer til kildebeskrivelsernes t. 134-316.

- XE. Klange fra "Fortabelsen" (BVN 219, 1933)
- XF. Forspil til "Komedi om Enhver" (BVN 232, 1936)
- XG. Endens Tid (BVN 243, 1939-40)
- XH. Vildstjernelys (BVN 314, 1946)

A. Partitur til "Antikrist", oprindelig version (forspil)

Det Kongelige Bibliotek. Rued Langgaards Samling, RLS 4,1 [blad 1-11]. Autograf. Renskrift med violet blæk; utallige tilføjelser, rettelser og anmærkninger med sort og violet blæk, blyant og rød farvestift (autograf).

Titel: [...] *Antikristens Saga* [tidligere blot: *Antikrist*] / *Kirke-Opera* / [...] / *Soli, Kor og Orkester* / [...] / *af Rued Langgaard*. / [...] / *Orkesterpartitur*. [overstreget: *Skitze*] / *Instr. 1922-23 Fredensborg-København*. – Foroven på titelsiden: oversigt over opførelser af forspillet; siden er præget af overstregede og udraderede påskrifter. Bindtitel i guldtryk: *ANTIKRIST / ALLEGORISK OPERA I 5 BILLEDER / AF / RUD LANGGAARD*

Overskrift over forspil: [overstreget: *Verdens Undergang*] / *Forspil [til "Antikrist."* overstreget]

Datering ved forspillet begyndelse: *Instr. Paabegyndt Juni 1922; – efter forspillet (s. 21): 30 Juni 1922. (Fredensborg.)*

10 blade (blad 1 består af 2 sammenklæbte blade); forspillet omfatter 21 nodesider (partiturets blad 1v-blad 11v), pagineret: [1], 2-21.

34,2 × 26,5 cm; forspillet er indlagt løst sammen med de øvrige dele af operaen i det oprindelige, røde helshirtingsbind.

Papirtype: 30 systemer uden angivelse af fabrikat.

SOURCES AND CRITICAL COMMENTARY

SOURCES

- A. Score of "Antichrist", original version (prelude)
- B. Transcript of score (incomplete)
- C. Orchestral parts
- D. Commenced score (bb. 1-6)
- E. Sketch of "Antichrist", original version (prelude)

The sources are described below, taking account of the fact that this is a question of a separate version of the prelude to the opera. All five sources are also described in the section *The sources for "Antichrist"* in the published edition of the final version of the opera (BVN 192): *Rued Langgaard: Antichrist. Opera in a prologue and six scenes [...] Critical edition by Bendt Viinholt Nielsen. Commentary* [= volume 2]. Copenhagen 2009 (pp. 39-75). In this connection the five sources are described under the following designations: C, A [fols. 4-6] + M5 [fol. 1] + Q1, R1, M3 and O.

The music of the prelude is included to a greater or lesser extent in a number of later works, and the main sources of four of these are of interest as sources of reference in connection with the present edition. These sources are described under the designations XE, XF, XG and XH in the above-mentioned published edition of the opera (commentary volume, pp. 71-75). The reader is referred to these descriptions, in which it is stated which bars in the four works coincide with bars in the version of the prelude published here. Please note, however, that the present edition respects an abbreviation of 6 bars, for the bar numbering of the source descriptions does not take account of this. Until bar 127, the bar numbering is thus identical, while bb. 128-310 in the present edition correspond to bb. 134-316 of the source descriptions.

- XE. Sounds from "Perdition" (BVN 219, 1933)
- XF. Prelude to "The Comedy of Everyman" (BVN 232, 1936)
- XG. The Time of the End (BVN 243, 1939-40)
- XH. Light of Wild Stars (BVN 314, 1946)

A. Score of "Antichrist", original version (prelude)

The Royal Library. Rued Langgaard's Collection, RLS 4,1 [fol. 1-11]. Autograph. Fair copy in violet ink; numerous things have been corrected, added and commented on in black and violet ink, pencil and red crayon (autograph).

Title: [...] *The Saga of the Antichrist* [formerly just: *Antichrist*] / *Church-Opera* / [...] / *Soloists, Choir and Orchestra* / [...] / *by Rued Langgaard*. / [...] / *Orchestral score*. [struck out: *Sketch*] / *Instr. 1922-23 Fredensborg-Copenhagen*. – At top of title page a list of performances of the prelude; the page is characterised by struck out and erased superscriptions.

Gilt title on binding: *ANTICHRIST / ALLEGORICAL OPERA IN 5 PICTURES / BY / RUD LANGGAARD*

Heading above the prelude: [struck out: *The End of the World*] / *Prelude* [to "Antichrist." struck out]

Dating of beginning of prelude: *Instr. begun June 1922; – after the prelude (p. 21): 30 June 1922. (Fredensborg.)*

10 leaves (fol. 1 consists of 2 leaves pasted together); the prelude comprises 21 pages of music (fol. 1v-fol. 11v), paginated: [1], 2-21. 34.2 × 26.5 cm; the prelude has been loosely placed together with the other sections of the opera in the original red cloth binding.

Paper type: 30 staves, without manufacturer's name.

Kommentar

De 10 blade af operapartituret, som rummer forspillet, fremtræder i dag med et virvar af rettelser, udraderinger, overskrivninger og tilføjelser, som er kommet til over en lang årrække og med forskellige formål. De mange ændringer og tilføjelser stammer fra to kronologisk adskilte hovedfaser. I den første af disse, fra renskriftens fuldførelse og frem til opførelsen i marts 1926, var forspillet øjensynlig løbende under revision. Korrektionerne fra denne fase kan afgrænses, idet de parallelt, om end ikke ganske konsekvent, blev indført i afskriftpartituret (kilde **B**) og i det orkestermateriale, der blev anvendt ved de to opførelser 26.9.1923 og 8.3.1926 (kilde **C**). I **A** ses også to forkortede versioner af forspillet til brug ved operaopførelser, med en hhv. *Kortere Slutning* og en *Længere Slutning*. Kort tid efter opførelsen i 1926 opgav RL forspillet i denne form, idet han i 1927-30 reviderede og omarbejdede operaen, hvorved flere nye og kortere versioner af forspillet så dagens lys. Revisionsarbejdet 1927-30 har ikke efterladt spor i kilde **A** (kilde **B** blev benyttet her). I 1930'erne fandte RL imidlertid på ny interesse for forspillet i dets oprindelige form. Partituret (**A**) forelå i det store og hele endnu, sådan som det var blevet opført i 1926. I en ny hovedfase fra 1933 til 1946 kom dette partitur til at tjene som forlæg og kladde i forbindelse med genanvendelse af større eller mindre dele af musikken i fire nye værker: *Klange fra "Fortabelsen"* (BVN 219, 1933), *Forspil til "Komedi om Enhver"* (BVN 232, 1936), *Endens Tid* (BVN 243, 1939-40) og *Vildstjernelys* (BVN 314, 1946). De første rettelser, der kom til i denne anden fase, blev forholdsvis forsigtigt indført i partituret, men senere foretog RL overstregninger og overskrivninger med en kraftig pen og gjorde notater stilet til Constance Langgaard, som udførte renskrivningsarbejde i forbindelse med de nye værker.

Kilden indeholder to kommentarer med reference til det stemmesæt, der blev benyttet 1923 og 1926 (kilde **C**). I margenen ud for vl III-stemmen skriver RL på s. [1] og s. 8: *NB. ikke udskrevet*. For oven s. 5 noterer han: *Orgelstemme ikke udskrevet* (han refererer her til en tilføjet og senere atter udstreget orgelstemme i **A** ved dens indsats i t. 26).

B. Partitur i afskrift (ukomplet)

Det Kongelige Bibliotek. Rued Langgaards Samling, RLS 5,21 [6 blade] + RLS 5,8 [1 blad] + RLS 2,1 blad 4-6 [3 blade]. Afskrift [Karl Lahn]. Blæk (lys sepia); rettelser i autograf med blæk, blyant og farvestift.

Overskrift: *Forspil*.

Udateret.

Partituret foreligger i dag ukomplet og i form af 3 fragmenter:

1. RLS 5,21 omfatter forspillets blad 1, 6-9 og 11, pagineret 1, 10, 11, [12]-[17] (paginering bortskåret), 20-21; af blad 1 findes her kun den øverste tredjedel, som recto (upagineret) rummer oversigt over *Personerne* i operaen (verso rummer det øverste af første nodeside med overskriften *Forspil*); på s. 10 er de to første takter klippet af og indklæbet på s. [16], hvorved ca. 2½ takt fra s. 11 er blevet usynlige, idet de befinder sig mellem sammenklæbede blade.

2. RLS 5,8 omfatter nederste 2/3 af blad 1; verso findes en del af første nodeside (recto, opr. blank, er udfyldt med en korsats til en senere version af operaen).

3. RLS 2,1 blad 4-6 er identisk med forspillets blad 3-5 indeholdende de oprindelige sider 4-9 af hvilke i dag kun s. 5-8 er synlige; de udgør nu s. 6-9 af forspillet til operaens omarbejdede version (den opr. s. 4 er fuldstændig overklæbet, af s. 8 er kun øverste halvdel bevaret, mens en del af s. 9 befinder sig mellem to sammenklæbede sider).

Format: oprindeligt 42 × 30 cm, men alle blade er beskåret, lodret eller vandret.

Papirtype: 30 systemer uden fabrikatangivelse.

Indhold: Partituret var oprindeligt på 21 sider (pag. 1-21), hvoraf s. 2-4, 9 og 18-19 i dag er helt forsvundet eller overklæbet, mens de tre

Commentary

The 10 leaves of the opera score which contain the prelude seem now to be a confusion of corrections, erasures, scrawls and additions that have taken place over a period of many years and with different intentions. The many changes and additions date from two chronologically separate main phases. In the first of these, from the completion of the fair copy up to the performance in March 1926, the prelude was evidently subject to ongoing revision. The corrections from this phase can be determined, since they were also inserted at the same time, although not completely consistently, into the copy score (source **B**) and the orchestral material that was used at the two performances on 26 Sep. 1923 and 8 Mar. 1926 (source **C**). In **A** two abbreviated versions of the prelude exist for use at opera performances, with a *Shorter Conclusion* and a *Longer Conclusion* respectively. Shortly after the performance in 1926, RL abandoned the prelude in this form, since in 1927-30 he revised and reworked the opera, at which time a number of new and shorter versions of the prelude saw the light of day. The revision work of 1927-30 has not left any traces in source **A** (source **B** was used here). However, in the 1930s, RL once more became interested in the prelude in its original form. The score (**A**) still existed, generally speaking, as it had been performed in 1926. In a new main phase from 1933 until 1946, this score served as a model and draft in connection with the re-use of major or minor sections of the music in four new works: *Sounds from "Perdition"* (BVN 219, 1933), *Prelude to "The Comedy of Everyman"* (BVN 232, 1936), *The Time of the End* (BVN 243, 1939-40), and *Light of Wild Stars* (BVN 314, 1946). The first corrections that were made during this phase were introduced fairly cautiously into the score, but later RL struck out and wrote over with a forceful pen and made notes addressed to Constance Langgaard, who carried out the making of fair copies in connection with the new works.

The source contains two comments referring to the set of parts that was used in 1923 and 1926 (source **C**). In the margin to the left of the vl III part, RL writes on p. [1] and p. 8: *NB. not written out*. Above p. 5 he notes: *Organ part not written out* (he is referring here to an added and later once more crossed out organ part in **A** at its entry in b. 26).

B. Score in transcript (incomplete)

The Royal Library. Rued Langgaard's Collection, RLS 5,21 [6 leaves] + RLS 5,8 [1 leaf] + RLS 2,1 fol. 4-6 [3 leaves]. Transcript [Karl Lahn]. Ink (light sepia); corrections in autograph in ink, pencil and coloured crayon.

Title: *Prelude*.

Undated.

The score exists in an incomplete state and in the form of three fragments:

1. RLS 5,21 comprises fols. 1, 6-9 and 11 of the prelude, paginated 1, 10, 11, [12]-[17] (pagination excised), 20-21; only the top third of fol. 1 is to be found here, which on the recto (unpaginated) contains a list of the *Characters* in the opera (verso has the top part of the first page of music with the title *Prelude*); on p. 10 the first two bars have been cut out and pasted onto p. [16], which has led to about 2½ bars from p. 11 having become invisible, since they lie between the leaves pasted together.

2. RLS 5,8 comprises the bottom 2/3 of fol. 1; verso has part of the first page of music (recto, originally blank, has been filled in with a choral passage of a later version of the opera).

3. RLS 2,1 fols. 4-6 are identical with fols. 3-5 of the prelude, containing the original pages 4-9, of which only pp. 5-8 are now visible; they make up pp. 6-9 of the prelude to the revised version of the opera (the original p. 4 is fully pasted over, only the top half of p. 8 has been preserved, while part of p. 9 exists between two pages that have been pasted together).

Format: originally 42 × 30 cm, but all the leaves have been cut vertically or horizontally.

ovenstående manuskriptenheder indeholder s. 1, 5-8, 10-17 og 20-21, i alt 15, helt eller delvis bevarede sider med rettelser i vekslede omfang:

- s. 1 (t. 1-8): sidens øverste del = RLS 5,21 blad 1v; sidens nederste del = RLS 5,8 verso
- s. 2-4 (t. 9-23) forsvundet (s. 4 findes dog, men overklæbet RLS 2,1 blad 4r)
- s. 5-7 (t. 24-219) = RLS 2,1 blad 4v + blad 5r + blad 5v (t. 24-26 er grundigt overstreget)
- s. 8 (t. 220-242) = RLS 2,1 blad 6r (sidens nederste del med t. 243-248 forsvundet)
- s. 9 (t. 249-253) forsvundet (sidens øverste del findes dog, men overklæbet RLS 2,1 blad 6v)
- s. 10 (t. 254-258) = RLS 5,21 blad 5r (t. 254-255 påklæbet her) + RLS 5,21 blad 2r (t. 256-258)
- s. 11 (t. 259-261) = RLS 5,21 blad 2v (pag. 11; en del af t. 261 og hele t. 262 mangler på grund af lodret beskæring)
- s. 12-15 (t. 263-278) = RLS 5,21 blad 3-4
- s. 16 (t. 279-283) = RLS 5,21 blad 5r (t. 254-255 påklæbet her, hvorved t. 279 og beg. af t. 280 er blevet usynlige; t. 280-281 er overstreget)
- s. 17 (t. 284-290) = RLS 5,21 blad 5v
- s. 18-19 (t. 291-301) forsvundet
- s. 20-21 (t. 302-310) = RLS 5,21 blad 6

Kommentar.

Kilden blev til som en del af den tyske musiker Karl Lahns kopi af det samlede operapartitur udført 1923-24. Kopisten følger forlægget kilde **A** side for side, og afskriften kom derfor til at omfatte 21 nodesider pagineret 1-21. De 15 helt eller delvis bevarede sider rummer rettelser i autograf svarende til rettelser indført frem til opførelsen 8.3.1926 i **A** og i stemmesættet **C**. Indicier, navnlig et spring fra t. 255 til 282, vidner om, at **B** efterfølgende blev revideret i overensstemmelse med den forkortede version af forspillet, som blev koncertopført 10.11.1927 (med RL som dirigent). Denne version kendes ellers kun fra et bevaret stemmesæt (RLS 7,2). I årene 1928-30 foretog RL en omarbejdelse af operaen, og også her indgik **B** i selve processen. Mange sider udgik og blev fjernet fra partituret, og de stadigt gyldige passager blev forsynet med nye rettelser og tilføjelser. Kun 3 af de oprindelige 11 blade endte med at komme med i operapartituret i dets endelige form (RLS 2,1 blad 4-6). Kilde **B** blev således efterhånden splittet ad, visse dele forsvandt, og de bevarede dele har i dag tre forskellige lokaliseringssteder i RLS, sådan som det fremgår af beskrivelsen ovenfor.

C. Orkesterstemmer

Det Kongelige Bibliotek. Rued Langgaards Samling, RLS 7,1. Afskrift (usigneret). Blæk. Rettelser med blæk, blyant og farvestift, til dels med RLs håndskrift.

Overskrift: *Vorspiel zu [eller zum] "Antikrist" von Rud Langgaard.* – Stemmesættet er på forsiden af fløjte 1-stemmen betegnet *Concert-Version* med RLs håndskrift.

Udateret.

Omfatter: 3 fløjter, 2 oboer, engelskhorn, 3 klarinetter, 4 fagotter, 4 horn, 4 trompeter, 3 basuner, tuba, pauker, 2 slagtojsstemmer, harpe og strygere: 3-2-2-1-1 + 1 ukomplet kontrabasstemme.

Papirtype: *K.U.V. Beethoven Papier Nr. 30. (10 Linien)*; harpe dog: *K.U.V. Beethoven Papier Nr. 2* (6 systemer); pauker og slagtojs på papir uden angivelse af fabrikat (12 systemer).

Forspillets varighed er to steder angivet i stemmerne: 15 minutter og 12½ minut.

Paper type: 30 staves, without manufacturer's name.

Contents: The score originally filled 21 pages (pag. 1-21), of which pp. 2-4, 9 and 18-19 have since completely disappeared or been pasted over, while the three above-mentioned manuscript units contain pp. 1, 5-8, 10-17 and 20-21 – a total of 15 – completely or partially preserved pages, with varying degrees of corrections:

- p. 1 (bb. 1-8): top section of the page = RLS 5,21 leaf 1v; bottom section of the page = RLS 5,8 verso
- pp. 2-4 (bb. 9-23) disappeared (p. 4 exists however, but pasted over RLS 2,1 fol. 4r)
- pp. 5-7 (bb. 24-219) = RLS 2,1 fol. 4v + fol. 5r + fol. 5v (bb. 24-26 strongly struck out)
- p. 8 (bb. 220-242) = RLS 2,1 fol. 6r (bottom section of the page with bb. 243-248 disappeared)
- p. 9 (bb. 249-253) disappeared (top section of the page exists, but pasted over RLS 2,1 fol. 6v)
- p. 10 (bb. 254-258) = RLS 5,21 fol. 5r (bb. 254-255 pasted over here) + RLS 5,21 fol. 2r (bb. 256-258)
- p. 11 (bb. 259-261) = RLS 5,21 fol. 2v (pag. 11; part of b. 261 and all of b. 262 missing because of vertical cutting)
- pp. 12-15 (bb. 263-278) = RLS 5,21 fols. 3-4
- p. 16 (bb. 279-283) = RLS 5,21 fol. 5r (bb. 254-255 pasted over here, which has led to b. 279 and start of b. 280 becoming invisible; bb. 280-281 have been struck out)
- p. 17 (bb. 284-290) = RLS 5,21 fol. 5v
- pp. 18-19 (bb. 291-301) disappeared
- pp. 20-21 (bb. 302-310) = RLS 5,21 fol. 6

Commentary

The source came into existence as part of the German musician Karl Lahn's copy of the total opera score carried out in 1923-24. The copyist follows the original source **A** page by page, and the copy thus contains 21 pages of music, paginated 1-21. The 15 completely or partially preserved pages contain corrections in autograph that correspond to those introduced prior to the performance on 8 Mar. 1926 in **A** and in the orchestral material **C**. Indications, namely a leap from b. 255 to b. 282, reveal that **B** was subsequently revised in accordance with the abbreviated version of the prelude, which was given a concert performance on 10 Nov. 1927 (with RL as conductor). This version is otherwise only known from a preserved set of orchestral parts (RLS 7,2). In the years 1928-30, RL carried out a revision of the opera, and here too **B** was part of the actual process. Many pages were deleted and removed from the score, and the passages still retained were provided with new corrections and additions. Only three of the original 11 leaves ended up being included in the opera score in its final form (RLS 2,1 fols. 4-6). Source **B** was thus gradually divided up, certain sections disappeared, and the preserved sections now have three different localisations in RLS, as can be seen from the above description.

C. Orchestral parts

The Royal Library. Rued Langgaard's Collection, RLS 7,1. Transcript (unsigned). Ink. Corrections in ink, pencil and coloured crayon, partly in RL's handwriting.

Title: *Vorspiel zu [or zum] "Antikrist" von Rud Langgaard.* – The set is designated *Concert-Version* in RL's handwriting on the front page of the flute 1 part.

Undated.

Comprises: 3 flutes, 2 oboes, cor anglais, 3 clarinets, 4 bassoons, 4 horns, 4 trumpets, 3 trombones, tuba, timpani, 2 percussion parts, harp and strings: 3-2-2-1-1 + 1 incomplete double bass part.

Paper type: *K.U.V. Beethoven Papier Nr. 30. (10 Linien)*; harp, however: *K.U.V. Beethoven Papier Nr. 2* (6 staves); timpani and percussion on paper without manufacturer's name (12 staves).

The duration of the prelude is twice indicated in the parts: 15 minutes and 12½ minutes.

Kommentar

Stemmerne er skrevet ud til brug for uropførelsen af forspillet i København den 26.9.1923, hvor RL dirigerede det tyske Blüthner-Orkester. Forlægget var kilde **A** (påviseligt ikke **B**). Tyske overskrifter og instrumentangivelser sandsynliggør at stemmerne blev fremstillet i Tyskland. Det gælder også paukestemmen og to slagtojsstemmer, som er udskrevet senere end det øvrige stemmesæt, på en anden type papir og med en anden håndskrift. Disse tre stemmer inkluderer forspillet t. 1, som ikke var med, da det øvrige stemmesæt blev til. De tre stemmer er uden tvivl blevet til som erstatning for stemmer, som var blevet uaktuelle som følge af ændringer i musikken. En sådan ændring er pauketrillen t. 26-39, der ses som stiknode i vl II-stemmen (t. 26), og som kan konstateres i partiturerne **A** og **B** i annulleret form, men som ikke findes i den nuværende orkesterstemme. Trillen er altså blevet fjernet i tidsrummet mellem udskrivningen af orkestermaterialet og tilkomsten af de tre erstatningsstemmer (før uropførelsen). Når stemmesættet blev fremstillet i Tyskland skyldes det rimeligvis, at originalpartituret (**A**) befandt sig i Karlsruhe hos Karl Lahn, som var i gang med at producere et afskriftpartitur til hele operaen (forspillet i denne kilde er identisk med kilde **B**). Det er dog ikke Lahn, som har udført orkesterstemmerne.

I stemmesættet kan der konstateres en del signifikante ændringer, hvoraf de fleste er 'pænt' udført med udradering og med blæk. RLs håndskrift ses mange steder. Orkestrets tutti i t. 1-2 er således indføjet af RL. Enkelte rettelser, ud over de ovennævnte, kan være indført inden uropførelsen, men bedømt ud fra RLs håndskrift i stemmerne og de parallelte indførte rettelser i kilde **A** og **B**, så synes ændringerne at være kommet til successivt mellem 1923 og frem til opførelsen 8.3.1926, hvor Københavns Filharmoniske Orkester genopførte forspillet under RLs direktion. Et spring på 6 takter mellem t. 127 og 128, ændringer i slagtojsstemmen t. 285-297 og tilføjelse af kirkeklokker i t. 306 synes at være noget af det senest tilkomne. I forbindelse med opførelsen 1926 blev der foretaget en ad hoc-ændring i nogle af strygerstemmerne, sandsynligvis som følge af manglende strygere i orkestret. Ændringen kan konstateres i en foreliggende vla-stemme betegnet "III. Pult". RL har egenhændigt skrevet to blade af denne stemme om, således at pulten overtager de to dybeste vl II-stemmer i den opdeltede strygersats t. 252-287. Også en kontrafagot manglede øjensynlig ved opførelsen 1926, idet fag 4-stemmen, alternerende med kontrafagot, blev udført af en (ekstra) tubaspiller.

På vl I pult 2 noterer RL: *III Pult mangler! (udskrives)* – og i partituret **A** anfører RL to steder, at vl III ikke er udskrevet. Stemmen blev altså ikke spillet ved opførelserne i 1923 og 1926! En orgelstemme, som var kommet til efter uropførelsen og som atter er slettet i **A** og **B**, blev heller ikke udskrevet. De foreliggende stemmer har ikke været benyttet siden 1926 og rummer ingen spor efter senere revision. Primopultene mangler i sættet, idet de blev taget fra med henblik på omarbejdelse til en ny version af forspillet, som blev opført i 1927, og som er uden interesse for nærværende udgave (stemmesættet foreligger som RLS 7,2).

D. Påbegyndt partitur

Det Kongelige Bibliotek. Rued Langgaards Samling, RLS 5,4. Autograf. Renskrift. Blæk.

Overskrift (blyant): *Forspil Antikrist. Skrives af til 3/4 F-dur*. Udateret.

2 blade, 34,2 × 27 cm; 4 beskrevne, upaginerede sider.

Papirtype: *Wilhelm Hansen* (bomærke) No. 9. F. 24. (24 systemer). Indhold: Første side rummer en komplet renskrift af t. 1-6, anden side omfatter t. 7-8, som er tomme, og t. 9-10, som er udfyldt for fl 1-3 og cl 2-3's vedkommende; de to sidste sider har hver tre tomme takter.

Commentary

The parts were copied out to be used at the first performance of the prelude in Copenhagen on 26 Sep. 1923, where RL conducted the German Blüthner Orchestra. The exemplar was source **A** (clearly not **B**). German headings and indication of instruments make it likely that the parts were produced in Germany. This also applies to the timpani part and the two percussion parts, which were copied later than the other parts, on a different type of paper and in a different handwriting. These three parts include bar 1 of the prelude, which was not included when the other parts were made. The three parts have without a doubt been produced as a replacement for parts that were no longer relevant because of alterations to the music. Such an alteration is the timpani trill in bb. 26-39 which is seen as a cue in the vl II part (b. 26), and which can be found in the scores **A** and **B** in an annulled form, but which is not found in the present orchestral part. The trill must therefore have been removed between the copying of the orchestral material and the appearance of the three replacement parts (prior to the first performance). That the set of parts was produced in Germany was, reasonably enough, that the original score (**A**) was at Karl Lahn's in Karlsruhe, who was busy producing a score copy of the entire opera (the prelude of which is identical with source **B**). It is not Lahn, however, who has carried out the orchestral parts.

In the set of parts a number of significant alterations can be seen, most of which have been carried out 'neatly' with erasures and in ink. RL's handwriting can be seen at many points. The orchestral tutti in bb. 1-2, for example, has been inserted by RL. Certain corrections, apart from the above-mentioned, can have been inserted prior to the first performance, but, on the basis of RL's handwriting in the parts and the corrections also added at the same time to sources **A** and **B**, the alterations would seem to have been added successively between 1923 up to the performance on 8 Mar. 1926, when the Copenhagen Philharmonic Orchestra performed the prelude once more, with RL as conductor. A leap of six bars between bb. 127 and 128, changes to the percussion part in bb. 285-297 and the addition of church bells in b. 306 seem to be some of the latest changes to be made. In connection with the performance in 1926 an ad hoc change was made to some of the string parts, probably as a result of the lack of string players in the orchestra. The change can be seen in the existing vla part, referred to as "Desk III". RL has personally revised two leaves of this part, so that the desk takes over the two lower vl II parts in the divided string section in bb. 252-287. A contra bassoon was also clearly lacking at the performance in 1926, since the fag 4 part, alternating with the double bassoon, was played by an (extra) tuba player.

At vl I desk 2, RL notes: *Desk III lacking! (to be copied)* – and in score **A** RL states at two places that vl III has not been copied out. So the part was not played at the performances in 1923 and 1926! An organ part that had been added after the first performance and removed once more in **A** and **B** was not copied out either. The existing parts have not been used since 1926 and show no signs of later revision. The primo desks are lacking from the set, since they were removed in order to be revised for a new version of the prelude which was performed in 1927, and which is of no interest for the present edition (the set of parts exists as RLS 7,2).

D. Commenced score

The Royal Library. Rued Langgaard's Collection, RLS 5,4. Autograph. Fair copy. Ink.

Heading (pencil): *Prelude Antichrist. To be copied until 3/4 F major*. Undated.

2 leaves, 34.2 × 27 cm; 4 unnumbered pages of writing.

Paper type: *Wilhelm Hansen* (logo) No. 9. F. 24. (24 staves).

Contents: The first page contains a complete fair copy of bb. 1-6, the second comprises bb. 7-8, which are empty, and bb. 9-10, which have been filled in for fl 1-3 and cl 2-3; the last two pages have three empty bars each.

Kommentar

Efter skriften at dømme er manuskriptet blevet til 1924/25. Indholdet følger **A** (og medtager rettelser heri). I **D** findes den senere fjernede orgelstemme fra t. 1 (oktaven Des-des); ligeledes findes to fag-stemmer, som spiller unison med de to solocelli i t. 4-6 (stemmerne er tilføjet og senere udraderet i både **A** og **B**).

E. Skitse til "Antikrist", oprindelig version (forspil)

Det Kongelige Bibliotek. Rued Langgaards Samling, RLS 5,1 [blad 1-4]. Autograf. Blæk; tilføjelser og rettelser med blæk og blyant.

Titel (oprindelig påskrift; senere tilføjelser udeladt): *Antikrist. / Apokalyptisk Festsplil / i to Akter. / Orkesterskitze. / Tekst og Musik / af Rud* [rettet til: *Rued*] *Langgaard*.

Bindtitel: *Antikrist – for neden: Orkesterskitze (1ste Aften)*.

Datering (på titelsiden, gælder hele operaskitsen): [...] *Komp. Paabegyndt 17 Juni* [i.e. *Juli*] *1921. Fredensborg / Sluttet 25 Marts 1922 København*.

Betegnelse s. 4 foroven: *Forspil. 2den Version. Fredensborg. Juni 1921*.

4 blade (blad 2, 3, 4 består hver især af to sammenklæbede blade); forspillet omfatter 5 sider (kildens blad 2r-4v), pagineret: (titelside), (blank), 1-5.

34,8 × 26,7 cm; indbundet i sort helbind med for- og bagsats.

Papirtype: *B. & H. Nr. 20. / 8. 19.* (28 systemer).

Kommentar

Particel noteret på 3-4 systemer med instrumentationsangivelser. Forspillet begynder med nuværende t. 2, men skitsen svarer ellers til renskriften i partituret kilde **A**, hvor musikens detaljer dog er udbygget og i et vist omfang korrigeret. Der er overstregede passager med relation til en tidligere version, som inddrog begyndelsespassagen af *Sfærernes Musik* (BVN 128) og i slutningen koralen *Den store Mester kommer* (BVN 173) sunget af et *Usynligt Kor*.

ÆNDRINGER FORETAGET 1923-1926

Listen omfatter de ændringer, RL gennemførte i forbindelse med opførelsen 26.9.1923 og frem til andenopførelsen 8.3.1926. Ændringerne kan iagttages i form af rettelser og varianter i kilderne **A**, **B**, **C** og **D**. Nøglen til omfanget af dette rettelseskompleks er stemmesættet **C**, som blev revideret af RL i forskellige tempi frem til opførelsen i 1926.

Takt	Kilde	Ændring
1	A, B, C	takten tilføjet sammen med timpani-trille på des, som fortsætter til og med t. 21 (trillen senere forkortet til t. 15)
1-2	A, B, C	orkester-tutti på des (i flere oktaver) tilføjet
1-21	A, B, D	orgel tilføjet (orgelpunktet Des-des); i A betegnet <i>Organo (Harmonium)</i> , senere udeladt
4	A, B, C A, B, C	arpa og campane tilføjet (i B er arpa atter udraderet) node 6 ændret fra ces ¹ til c ¹ (cor ingl, cl 1, vla, vcl 1) (temaet dog ikke ændret i t. 12)
4-9	A, B, C, D	tilføjelse af 2 vcl soli (i en periode doubleret af fag 1-2)
14	A, C A, C	bevægelsen es ¹ til fes ¹ ændret til fes ¹ i hele takten i cor ingl, vla og vcl 1 bevægelsen es ¹ til des ¹ ændret til des ¹ i hele takten i cor 1
15-17	A, C	akkordændringer i blæsere, harpe og strygere
16-21	C	pauketrille på des udeladt
17	A, C	melodistemme i ob, tr 1 og vl 1 ændret, idet den overbundne node 1 er forkortet fra halvnøde til fjerdedelsnode
17-18	A, C	campane tilføjet
22-25	A, B, C	trb 1-3 og tuba tilføjet
25	A, B, C	pauketrille på F tilføjet

Commentary

Judging by the handwriting, the manuscript dates from 1924/25. The contents follow **A** (and include corrections there). In **D** the later removed organ part is to be found from b. 1 (the octave D flat-d flat); as are two fag parts that play in unison with the two solo cellos in bb. 4-6 (the parts have been added and later erased in both **A** and **B**).

E. Sketch of "Antichrist", original version (prelude)

The Royal Library. Rued Langgaard's Collection, RLS 5,1 [fols. 1-4]. Autograph. Ink; additions and corrections in ink and pencil.

Title (original superscription; later additions omitted): *Antichrist. / Apocalyptic Festival Play / in two Acts. / Orchestral sketch. / Libretto and music / by Rud* [corrected to: *Rued*] *Langgaard*.

Volume title: *Antichrist – bottom: Orchestral sketch (1st evening)*.

Dating (on the title page, applies to the whole sketch of the opera): [...] *Comp. commenced 17 June* [i.e. *July*] *1921. Fredensborg / Completed 25 March 1922 Copenhagen*.

Designation p. 4 top: *Prelude. 2nd version. Fredensborg. June 1921*. 4 leaves (fols. 2, 3, 4 each consist of two leaves pasted together); the prelude comprises 5 pages (fols. 2r-4v of the source), paginated: (title page), (blank), 1-5.

34.8 × 26.7 cm; bound in black full binding with front- and back end-papers.

Paper type: *B. & H. No. 20. / 8. 19.* (28 staves).

Commentary

Short score notated on 3-4 staves with indications of instruments. The prelude starts with the present b. 2, but the sketch corresponds otherwise to the fair copy in the score source **A**, although the details of the music have been expanded and to a certain extent corrected. There are struck-through passages that relate to an earlier version which included the opening passage from *Music of the Spheres* (BVN 128), and at the conclusion the chorale *The Great Master is Coming* (BVN 173) is sung by an *Invisible Choir*.

ALTERATIONS MADE IN THE 1923-1926 PERIOD

The list contains the alterations that RL carried out in connection with performance on 26 Sep. 1923 and up to the second performance on 8 Mar. 1926. The alterations can be observed in the form of corrections and variants in the sources **A**, **B**, **C** and **D**. The key to the extent of this process of corrections is the set of parts **C**, which was revised by RL at various tempi until the performance in 1926.

Bar(s)	Source(s)	Alteration
1	A, B, C	the bar is added along with the timpani trill on d ₂ , which continues up to and including b. 21 (the trill later shortened to b. 15)
1-2	A, B, C	orchestral tutti added on d ₂ (in several octaves)
1-21	A, B, D	organ added (the pedal point D ₂ -d ₂); in A called <i>Organo (Harmonium)</i> , later omitted.
4	A, B, C A, B, C	arpa and campane added (in B arpa is erased once again) note 6 altered from c ^{#1} to c ¹ (cor ingl, cl 1, vla, vcl 1) (the theme though not changed in b. 12)
4-9	A, B, C, D	addition of 2 vcl soli (doubled for a while by bassoon 1-2)
14	A, C	the movement e ₂ ¹ to f ₂ ¹ altered to f ₂ ¹ throughout the bar in cor ingl, vla and vcl 1
15-17	A, C	the movement from e ₂ ¹ to d ₂ ¹ altered to d ₂ ¹ throughout the bar in cor 1
16-21	C	chord changes in wind instruments, harp and strings
17	A, C	timpani trill on d ₂ omitted
17-18	A, C	melody part in ob, tr 1 and vl 1 changed, since the tied note 1 has been shortened from a minim to a crochet
22-25	A, B, C	campane added trb 1-3 and tuba added

26-39	A, B	pauketrille på c udeladt (findes ikke i C)	25	A, B, C	timpani trill on F added
26-137	A, B	orgel tilføjet (orgelpunktet C-); i B betegnet <i>Organo Ped.</i> , senere udeladt	26-39	A, B	timpani trill on c omitted (not found in C)
127	A, C	6 takter efter t. 127 (identiske med t. 128-133) udeladt	26-137	A, B	organ added (pedal point C-); in B called <i>Organo Ped.</i> , later omitted
250	C	<i>ffz</i> tilføjet på node 3 i ob1, cor ingl, cl 1	127	A, C	6 bars after b. 127 (identical with bb. 128-133) omitted
256-262	A, B, C	faste fortegn ændret fra 4♭ til 1♯ (i vla dog til 3♯) og i konsekvens heraf er en række løse fortegn tilføjet (flere af dem mangler dog i A og B)	250	C	<i>ffz</i> added on note 3 in ob1, cor ingl, cl 1
271	C	<i>fffz</i> tilføjet på node 3 i ob 1, cor ingl, cl 1	256-262	A, B, C	key signatures changed from 4♭ til 1♯ (in vla however to 3♯) and as a consequence of this a number of accidentals have been added (several of them are however lacking in A and B)
282	A, B, C	strygernes akkord ændret	271	C	<i>fffz</i> added on note 3 in ob 1, cor ingl, cl 1
	A, B, C	kontrafagot tilføjet	282	A, B, C	chord in strings changed
282-297	A, B, C	messingblæsernes akkorder ændret		A, B, C	contra bassoon added
285, 289,			282-297	A, B, C	chords in brass changed
292, 294	A, B, C	fjernelse af fire bækkenslag	285, 289,		
291, 293	A, C	toneændringer i strygernes løb	292, 294	A, B, C	removal of four cymbal clashes
295-297	A, C	tilføjelse af tre bækkenslag	291, 293	A, C	changes in the string figure
304-305	A, B, C	akkordændring i hele orkestret	295-297	A, C	addition of three cymbal clashes
306	A, B, C	kirkeklokker tilføjet	304-305	A, B, C	chord change in the whole orchestra
			306	A, B, C	church bells added

KILDEVURDERING

Kilde A, forspillet i den oprindelige partiturrenskrift til operaen *Antikrist*, må som den eneste kilde i autograf betegnes som værket hovedkilde. Renskriften blev afsluttet 30. juni 1922. Til brug for uropførelsen den 26. september 1923 blev der produceret et stemmesæt, kilde C, som blev udskrevet på grundlag af A. Partituret kilde B kom efterfølgende til som en del af en afskrift af hele operapartituret. Efter alt at dømme blev dette partitur færdigt i første halvdel af 1924. Stemmesættet C indeholder tre erstatningsstemmer (pauke og slagtøj), som viser, at RL foretog ændringer allerede inden uropførelsen. Frem til andenopførelsen den 8. marts 1926 kom flere ændringer til. Det fremgår af rettelser og tilføjelser, som kan iagttages i C og i de to partiturer A og B. Det samlede rettelseskompleks omfatter 28 forhold (se listen ovenfor). Det er ikke muligt at fastsætte en overbevisende kronologi for disse rettelser. Det virker, som om forspillet er blevet underkastet revision i flere omgange i løbet af perioden, og at de to partiturer A og B samt stemmesættet C er blevet ajourført i flere tempi af RL selv frem til opførelsen 1926.

Et af de mest markante indgreb, RL foretog, var at ændre harmonikken i passagen t. 256-262. De faste fortegn i t. 256 ændredes fra 4♭ til 1♯ (i vla dog til 3♯), og en række løse fortegn blev indført. De to partiturer A og B blev imidlertid kun lemfældigt og uensartet revideret i disse takter, mens stemmerne under kilde C blev korrigeret med henblik på opførelse, til dels med løse fortegn. Der kan altså konstateres visse mangler i A og i den i dag ukomplette kilde B. Hertil kommer, at A fremstår med et antal af ændringer, som hidrører fra genbrug af musikken i nye værker komponeret 1933-46. Der blev i den forbindelse foretaget udraderinger, overstregninger og rettelser i A, således at mange detaljer i den oprindelige notation enten blev sløret eller helt forsvandt. En del af de nye rettelser kan ikke adskilles skriftmæssigt fra de tidligere rettelser. Stemmesættet C blev imidlertid lagt til side efter opførelsen 1926 og fastholder således, som den eneste af de tre nævnte kilder, forspillet i den form, det havde ved opførelsen i 1926.

Ved udgivelse må partituret A som hovedkilde retableres på grundlag af informationer fra kilderne B og C og med inddragelse af andre relevante kilder. Mulighederne består i enten at rense alle ændringer væk med henblik på at genskabe det stadium, værket havde ved uropførelsen i 1923, eller at retablere den reviderede form, komponisten var nået frem til ved opførelsen 1926, inden han kort efter opgav at anvende forspillet i denne, oprindelige form som forspil til operaen. I overensstemmelse med de generelle principper for Rued Langgaard Udgaven udgives forspillet her i den sidstnævnte form.

EVALUATION OF SOURCES

Source A, the prelude in the original fair copy of the opera score of *Antichrist*, must, as the only source in autograph, be considered as the main source for the work. The fair copy was completed on 30 June 1922. For use at the first performance on 26 Sep. 1923, a set of parts, source C, was produced that was copied out on the basis of A. The score source B subsequently came into existence as part of a copy of the entire opera score. As far as can be ascertained, this score was completed during the first half of 1924. The set of parts C contains three replacement parts (timpani and percussion) which show that RL carried out changes even before the first performance. Up until the second performance on 8 Mar. 1926 there were further alterations. This can be seen from corrections and additions which can be observed in C and in the two scores A and B. The complete complex of corrections affects 28 items (see the above list). It is not possible to establish a convincing chronology for these corrections. It would seem that several rounds of revisions to the preludes have taken place during the period, and that the two scores A and B as well as the set of parts C were updated at various tempi by RL himself up to the performance in 1926.

One of the most striking interventions RL carried out was to change the harmonics of the passage bb. 256-262. The key signature in b. 256 was changed from 4♭ to 1♯ (in vla to 3♯, however), and a number of accidentals were introduced. The two scores A and B were, however, only revised carelessly and dissimilarly in these bars, while the parts of source C were corrected with a view to performance, partly with accidentals. So certain omissions can be notated in A and in the now incomplete source B. In addition, A has numerous changes that derive from the re-use of the music in new works composed between 1933 and 1946. In that connection, erasures, deletions and corrections in A were carried out which led to many details in the original notation either becoming indistinct or disappearing completely. Some of the new corrections cannot be distinguished from earlier corrections via the handwriting. The set of parts C was, however, laid aside after the 1926 performance and it thus retains – as the only one of the three named sources – the prelude in the form it had when performed in 1926.

For the publication, score A as the main source will have to be re-established on the basis of information from sources B and C, along with the inclusion of other relevant sources. The possibilities exist of either expunging all the alterations, with the aim of recreating the stage the work had at its first performance in 1923, or of re-establishing the revised form the composer had arrived at by the performance in 1926, before he shortly afterwards abandoned using the prelude in this original form as a prelude to the opera. In accordance with the general principles for the Rued Langgaard Edition, the prelude is published here in its last-mentioned form.

REDAKTIONSGRUNDLAG

Udgaven retablerer forspillet i den version, der kom til opførelse i 1926. Udgaven respekterer således de korrektioner, RL foretog fra fuldførelsen i juni 1922 til og med opførelsen i marts 1926, hvori- mod alle senere ændringer lades ude af betragtning. Udgaven benytter kilde **A** som hovedkilde. Rettelser heri, som er kommet til efter 1926, identificeres og elimineres ved kollation med stemmesættet **C** og det ukomplette partitur **B**. Kilderne **D**, **E** samt **XE**, **XF**, **XG** og **XH** benyttes i fornødent omfang til yderligere verifikation af, hvilke rettelser i kilde **A**, der er relevante, og hvilke der ikke er relevante for udgaven.

På de punkter, hvor kilde **A** ikke er ajourført fuldstændigt med opførelsesversionen 1926, suppleres denne med relevante bidrag fra kilde **B** og **C**.

Langgaards programmatisk overskrifter over værkets dele, som blev offentliggjort ved opførelser 1923 og 1926, er ikke bevaret i de samtidige nodekilder og er derfor ikke medtaget i partituret, men udelukkende beskrevet i udgavens forord.

RETNINGSLINJER FOR UDGAVEN

Udgiverens tilføjelser og rettelser er markeret typografisk i partituret ved hjælp af skarpe parenteser; tilføjede buer er dog angivet med brudt streg og buændringer som en kombination af hel og brudt streg.

Orienteringsfortegn i runde parenteser skyldes udgiveren. Faste fortegn for engelsk horn og klarinetter er tilføjet af udgiveren. Notationen af basklarinet og kontrafagot er bragt i overensstemmelse med nutidig notationspraksis. Redaktionelle kommentarer samt oplysninger om forhold, der ikke er typografisk markeret i udgaven, findes i noterne nedenfor. Supplerende detaljer, der har hjemmel i kilde **B** og **C**, optages i udgaven uden typografisk markering, men dokumenteres i noteapparatet.

Der er foretaget stiltiende komplettering for så vidt angår manglende triolangelser. Mindre justeringer af uegalt anbragte foredragsbetegnelser og dynamiske angivelser er foretaget uden videre.

SÆRLIGE REDAKTIONELLE PROBLEMER

Fløjte 3. I ingen af partiturerne **A** og **B** spiller fløjte 3 i passagen t. 275-281. I stemmesættet **C** derimod, er fløjte 3 noteret unison med fløjte 1-2 i denne passage. Der er ikke tale om nogen tilføjelse eller rettelse i stemmen, så fløjte 3 må have spillet disse takter ved begge opførelser 1923 og 1926. På baggrund heraf medtager udgaven de 7 takter i fløjte 3.

Obo. Langgaard foreskrev oprindeligt 3 oboer (foruden den separate engelsk hornstemme), hvilket fremgår af kilde **A**, **B** og **C**. I orkestermaterialet (kilde **C**) er obo 2-3 udskrevet sammen i én stemme betegnet *Obo 2 & 3*, idet obo 3 kun spiller i passagen t. 256-281 og her unison med obo 2 (*a 2*).

Obo 3 blev utvivlsomt elimineret allerede inden uropførelsen. I **A** og **B** blev instrumentoversigten rettet på første nodeside, mens der ikke blev foretaget rettelse inde i partituret, hvor de 3 oboer fortsat nævnes. I **C** blev overskriften korrigeret til *Oboe 2*. Reduktionen medførte, at passagen t. 256-281 nu kun blev udført af obo 2, mens obo 1 (som før) holder pause her. Da Langgaards oprindelige intention var, at to oboer skulle spille unison i denne passage, har udgiveren valgt at lade obo 1 spille unison med obo 2 så længe som muligt, dvs. til og med t. 268, idet obo 1 har en ny indsats i t. 270 sammen med bl.a. engelsk horn.

TEXTUAL BASIS OF THE EDITION

The edition presents the prelude in the version that came to be performed in 1926. The edition thus respects the corrections RL carried out from the completion in June 1922 up to the performance of March 1926, whereas all subsequent changes are left out of consideration. The edition uses source **A** as its main source. Corrections to it carried out after 1926 are identified and eliminated by collating with the orchestral parts **C** and the incomplete score **B**. The sources **D**, **E** as well as **XE**, **XF**, **XG** and **XH** are made use of to the extent necessary for further verification of which corrections to source **A** are relevant and which are irrelevant for the edition.

At the places where source **A** has not been completely updated to the performance version of 1926, this is supplemented by contributions from sources **B** and **C**.

Langgaard's programmatic headings to the sections of the work that were published at the performances of 1923 and 1926 have not been retained in the contemporary music sources and have therefore not been included in the score, but are solely described in the preface to the edition.

EDITORIAL GUIDELINES

The editor's additions and emendations are typographically indicated in the score by square brackets; added slurs and ties are printed with broken lines and altered slurs and ties with a combination of unbroken and broken lines. Cautionary accidentals in round brackets are also editorial. Key signatures for cor anglais and clarinets have been supplied by the editor. The notation of the bass clarinet and contra bassoon has been updated to present notational practice. Editorial comments and information about things not marked typographically in the score are to be found in the below notes. Supplementary details that are warranted by sources **B** and **C** have been included in the edition without any typographical indication, but are documented in the notes.

Tacit supplementation has been carried out as regards missing indications of triplets. Minor adjustments of unequally placed expression marks and indications of dynamics have been carried out without further mention.

SPECIAL EDITORIAL PROBLEMS

Flute 3. In neither of the scores **A** and **B** does flute 3 play in the passage bb. 275-281. In the set of parts **C**, on the other hand, flute 3 plays in unison with flute 1-2 in this passage. There is no addition or correction in the part, so flute 3 must have played these bars at both performances in 1923 and 1926. On the basis of this, the edition includes the 7 bars in flute 3.

Oboe. Langgaard originally prescribed 3 oboes (apart from the separate cor anglais part), as can be seen from sources **A**, **B** and **C**. In the orchestral material (source **C**) oboes 2-3 are written out together as one part, referred to as *Oboes 2 & 3*, with oboe 3 only playing during the passage bb. 256-281, and here in unison with oboe 2 (*a 2*).

Oboe 3 was without a doubt eliminated prior to the first performance. In **A** and **B**, the list of instruments was corrected on the first page of music, while there are no corrections to the actual score, where the 3 oboe parts are still named. In **C** the heading was corrected to *Oboe 2*. This reduction meant that the passage bb. 256-281 was now only played by oboe 2, while oboe 1 (as before) has a break here. Since Langgaard's original intention was for the two oboes to play in unison in this passage, the editor has chosen to let oboe 1 play in unison with oboe 2 as long as possible, i.e. up to and including b. 268, since oboe 1 has a new entry at b. 270, together with, among others, the cor anglais.

Kontrafagot. Oprindeligt blev stemmen udført af fagot 4, som spillede en passage for fagot i t. 1-21 samt en passage for kontrafagot i t. 298-310 (indsatsen i t. 282 blev føjet til senere). Af stemmesættet kilde C fremgår det, at stemmen ved opførelsen i 1926 blev spillet på tuba. Der var formodentlig tale om en ad hoc-nødløsning, som ikke er skrevet ind i partiturerne kilde A og B. Men da nu stemmen i 1926 skulle udføres af tuba, benyttede RL lejligheden til at lægge tonen Ges i t. 12-13 en oktav ned. Dette dybe Ges kan ikke udføres på den oprindeligt foreskrevne fagot. Udgiveren har valgt at lade hele stemmen udføre på kontrafagot, hvorved denne tone kan spilles i det dybe leje, sådan som Langgaard senest tænkte det.

Kirkeklokker (campane di chiesa) var oprindeligt betegnet *Campane* og noteret ces²-as¹ i t. 4 og t. 17-18, men ces¹-as, altså en oktav dybere, i t. 306. I orkesterstemmen (kilde C) har RL rettet betegnelsen *Campane* til *Kirkeklokker i Ces As* og besluttet sig for notationen i den høje oktav, således at der her, alle tre steder, står ces²-as¹. Udgaven følger denne rettelse. RLs angivelse *Kirkeklokker i Ces As* kan dog forstås således, at RL ikke har bundet sig til en bestemt oktav, og at der med andre ord godt kan være tale om dybe klokker.

Pauke. A, B og C foreskriver to paukister, som dog på intet tidspunkt spiller samtidig. Stemmen er i udgaven reduceret til én musiker/ét system. Stemmen i C er udskrevet senere end det øvrige stemmesæt, men utvivlsomt forud for uropførelsen af forspillet i 1923 (jfr. beskrivelsen af kilde C ovenfor). Udgaven tillægger denne stemme, som foreligger med RLs egenhændige rettelser, en særlig autoritet, idet paukestemmen i A helt åbenlyst ikke er blevet ført ajour i forhold til orkesterstemmen. A har således kun trille fra t. 1 til og med t. 10, fjerde taktslag (hvorefter der afsluttes med ♯♯), og herefter er der pause indtil t. 25; i C fortsætter trillen derimod uforandret fra t. 1 til t. 15 frem til pauserne ♯♯ til sidst i takten; dernæst igen trille på des t. 16-21, men hele denne passage er overstreget og RL har skrevet *Pause* i stemmen (øjensynlig en ændring foretaget forud for opførelsen 1926). Udgaven følger paukestemmen i C.

Orgel. I A og B er tilføjet en stemme for orgel (harmonium), som, bedømt ud fra RLs skrift, synes at være indført i kilderne ultimo 1924-primo 1925, altså efter uropførelsen 1923 og før genopførelsen i 1926. Stemmen er senere udraderet eller overstreget og er i dag vanskeligt læselig i disse to kilder. Partiturfragmentet kilde D medtager orgel (t. 1-6). Orglet medvirker øjensynlig kun i to passager og begge gange med et orgelpunkt: i t. 1-21(?) oktaven Des-des (16-fodsstemme if. A og B), i t. 26-137 oktaven C-c (orgelpedal if. B). Ved orgelindsatsen i t. 26 har RL i A (s. 5 foroven) noteret: *Orgelstemme ikke udskrevet*. Der blev således ikke anvendt orgel eller harmonium ved opførelsen 1926, og det er uklart, hvilken status orgelstemmen havde på dette tidspunkt og hvornår elimineringen i A og B har fundet sted. Udgaven henholder sig til opførelsesversionen uden orgel.

Violin III. I t. 1-25 og t. 243-310 foreskrives violin I-II-III, mens violinkorpset i t. 26-241 er opdelt i violin I-II. I orkesterstemmerne er dette problem løst ved, at violin III spiller violin I-II-stemmerne (divisi) i t. 26-241.

Frasering af hovedtemaet. Følgende passager var oprindeligt noteret med lange buer, især i blæserne:

- t. 2-10 (cor ingl, cl 1, vla, vcl 1)
- t. 10-20 (ob, tr 1, vl I)
- t. 22-25 (cor ingl, cl 1, vla, vcl 1)
- t. 249-256 (fl 2-3, ob 1, cor ingl, cl 1, vl III)
- t. 270-276 (ob 1, cor ingl, cl 1, vl III)
- t. 299-308 (ob, vl I)

Contra bassoon. Originally, the part was executed by bassoon 4, which played a passage for bassoon in bb. 1-21 as well as a passage for double bassoon in bb. 298-310 (the entry in b. 282 was added later). From the set of parts source C it can be seen that the part at the performance in 1926 was played on a tuba. This was presumably an ad hoc emergency solution that was not copied into the sources A and B. But when the part was to be played on a tuba in 1926, RL made use of the opportunity to place the note G_♭ in bb. 12-13 an octave lower. This deep G_♭ cannot be played on the originally designated bassoon. The editor has chosen to let the entire part be executed on the contra bassoon so that this note can be played in the deep register, as Langgaard finally conceived it.

Church bells (campane di chiesa) were originally termed *Campane* and stipulated as c_♭²-a_♭¹ in b. 4 and bb. 17-18, but c_♭¹-a_♭, i.e. an octave lower, in b. 306. In the orchestral part (source C), RL has corrected the term *Campane* to *Church bells in C flat A flat* and decided to use the notation of the higher octave, so that here, at all three places, it says c_♭²-a_♭¹. The edition follows this correction. RL's indication *Church bells in C flat A flat* can, however, be understood to mean that RL had not committed himself to a particular octave and that, in other words, it is possible to conceive that deeper bells are to be used.

Timpani. A, B and C stipulate two timpanists, who do not, however, play simultaneously at any point. In the edition, the part has been reduced to one musician/one staff. The part in C has been copied out later than the rest of the set of parts, but certainly prior to the first performance of the prelude in 1923 (cf. the description of source C above). The edition ascribes this part – which exists with RL's own corrections – a particular authority since the timpani part in A has quite clearly not been updated in relation to the orchestral part. A, for example, only has a trill from b. 1 up to an including b. 10, fourth beat (after which he concludes with ♯♯), and there is then a pause until b. 25; in C, on the other hand, the trill continues unchanged from b. 1 to b. 15 up to the rests ♯♯ at the end of the bar; then again a trill on d_♭ in bb. 16-21, but this entire passage has been struck out, and RL has written *Pause* in the part (evidently an alteration carried out prior to the performance in 1926). The edition follows the timpani part in C.

Organ. In A and B, a part for organ (harmonium) has been added which, on the basis of RL's handwriting, seems to have been introduced in the sources at the end of 1924-beginning of 1925, i.e. after the first performance in 1923 and prior to the second performance in 1926. The part has subsequently been erased or struck out and today it is extremely hard to read in both these sources. The fragment of the score source D includes an organ part (bb. 1-6). Apparently, the organ only plays in two passages and on both occasions with a pedal point: in bb. 1-21(?) the octave D_♭-d_♭ (16 foot stop according to A and B), in bb. 26-137 the octave C-c (organ pedal according to B). At the organ entry in b. 26, RL has notated in A (above on p. 5): *Organ part not copied*. This means that an organ or harmonium was not used at the performance in 1926, and it is unclear what status the organ part had at this point in time, and when the elimination in A and B took place. The edition retains the performance version without organ.

Violin III. In bb. 1-25 and bb. 243-310 violin I-II-III are stipulated, whereas the violin section in bb. 26-241 is divided into violin I-II. In the orchestral material, this problem is solved by including the violin I-II-parts (divisi) in bb. 26-241 in the violin III part.

Phrasing of the main theme. The following passages were originally written with long slurs, particularly in the wind instruments:

- bb. 2-10 (cor angl, cl 1, vla, vcl 1)
- bb. 10-20 (ob, tr 1, vl I)
- bb. 22-25 (cor angl, cl 1, vla, vcl 1)

RL har imidlertid ændret fraseringen til en række kortere buer (buer i træblæsere og buer i strygerne er ikke ens). Buerne i kilde **A** er flere steder uklare som følge af senere rettelser, men de nye buer er indskrevet i orkesterstemmerne (**C**), uden tvivl af RL selv. Udgaven gengiver således buerne i kilde **C**. I den ukomplette kilde **B** ses de ændrede buer i t. 2-10, 270-276, 302-306 (i t. 306 fortsætter fraseringsbuen dog til node 2, hvilket ikke er tilfældes i **C**). I **A** har RL indført nye buer i t. 299-306, men de svarer ikke til buerne i **B** og **C**.

Viola-stemmen i t. 247-262

Viola-stemmen spiller i en lang passage i tonearter, der afviger fra de øvrige strygeres tonalitet. I t. 243-255 er hele orkestret noteret med 5 faste $\sharp$ 'er, men *vla* i t. 247 sætter ind i A-dur (mod de øvrige strygeres H-dur); i t. 256 ændres orkestrets faste fortegn til 1 $\sharp$, mens *vla* fortsætter i A-dur (noteret med 3 faste $\sharp$ 'er) indtil t. 263, hvor hele orkestret skifter til 4 $\flat$ 'er. Der er ikke tale om fortegnfejle eller nøglefejle, og de tre kilder **A**, **B** og **C** er identiske, hvad angår den afvigende tonalitet i *vla*-stemmen.

NOTER

Noteapparatet omfatter redaktionelle kommentarer til detaljer, som afviger i forhold til hovedkilden **A**, herunder oplysninger om forhold som ikke er typografisk markeret i partiturdgaven.

Tonehøjden angives på konventionel vis ud fra 'nøglehuls-c'er' = c^1 . I forbindelse med transponerende instrumenter refereres til noteret tonehøjde.

Takt	Stemme	Kommentar
–	timp	A fordeler paukestemmen på to par pauker, noteret på to systemer (for to musikere); i C udskrevet i én stemme (men stadig for to par og to musikere); udgaven sammentrænger stemmen til ét system (én musiker)
1	tr	alle 4 tr spiller ifølge kilde C ; en reduktion til tr 1-2 noteret i A skyldes en senere revision
1-21	cfg	se note ovf. under "Særlige redaktionelle problemer"
2	timp	C har <i>più p</i> , formodentlig en relikv fra en tidligere version, hvor pauken spillede solo i t. 1
	<i>vla</i> , <i>vcl</i>	<i>espr.</i> mangler i A (udraderet ved en senere revision); findes i B og C
3	<i>vlc1</i>	node 5: marc. mangler i A (synes udraderet ved en senere revision); findes i C
3, 7	ob	A viser, at RLs oprindelige intention var, at ob 2 skulle spille node 1-4, mens ob 1 kun skulle spille node 1-3; den forventede, efterfølgende pause i ob 1 mangler imidlertid (eller er overskrevet), og dette skal givetvis tolkes således, at RL under renskrivningen har besluttet sig for at lade begge oboer spille node 1-4; således blev det også noteret i både B og C
4	campane	noder anført iht. C (ændret ved senere revision i A , udraderet i B)
	arpa	anført iht. C og B (ændret ved senere revision i A)
	<i>vcl</i>	<i>pp</i> anført iht. C (A har <i>p</i> , en senere ændring)
4-8	<i>vcl</i>	buer i A noget uklare på grund af senere ændringer; RL har ændret de oprindeligt noterede buer til kortere buer, som ses i B og C
8	<i>vcl</i>	$\gg$ <i>ppp</i> tilføjet iht. RLs blyanttilføjelse i C
9	tamburo	A , B har <i>Tamburo rullante</i> (C blot <i>Tambour</i>)
10	<i>vlI</i>	node 5: A har <i>f</i> (ændret til <i>fz</i> iht. RLs rettelse i C i analogi med ob)
10-15	timp	udgaven følger C (i A afsluttes trillen i t. 10, hvilket skyldes en senere revision; samme version findes i kilde XF , 1936)

bb. 249-256 (fl 2-3, ob 1, cor angl, cl 1, vl III)

bb. 270-276 (ob 1, cor angl, cl 1, vl III)

bb. 299-308 (ob, vl I)

RL has, however, altered the phrasing into a number of shorter slurs (slurs in the woodwinds and slurs in the strings are not identical). The slurs in source **A** are unclear at several points as a result of later corrections, but the new slurs have definitely been written into the orchestral parts (**C**) by RL himself. The edition therefore reproduces the slurs in source **C**. In the incomplete source **B** the altered slurs are seen in bb. 2-10, 270-276, 302-306 (in b. 306 the slur continues however until note 2, which is not the case in **C**). In **A**, RL has introduced new slurs in bb. 299-306, but they do not correspond to those in **B** and **C**.

The viola part in bb. 247-262

The viola part plays during a long passage in keys that diverge from the tonality of the other strings. In bb. 243-255 the entire orchestra has a key signature of 5 sharps, but the viola in b. 247 enters in A major (as opposed to the B major of the other strings); in b. 256 the key signature of the orchestra changes to 1 sharp, but the viola continues in A major (key signature with three sharps) until b. 263, where the whole orchestra shifts to four flats. We are not dealing with incorrect key signatures or clefs, and the three sources **A**, **B** and **C** are identical when it comes to the diverging tonality in the viola part.

NOTES

The notes comprise editorial comments on details that diverge from those in the main source **A**, including information about things not marked typographically in the edited score.

The pitch is indicated in conventional way i.e. the 'keyhole c' = c^1 . In connection with transposed instruments the notated pitch is referred to.

Bar	Part	Comment
–	timp	A divides the timpani part into two pairs of timpani, notated on two staves (for two musicians); in C written out as one part (although still for two pairs and two musicians); this edition reduces the part to one staff (one musician)
1	tr	all 4 tr play according to source C ; a reduction to tr 1-2 notated in A is due to a later revision
1-21	cfg	see above note under "Special editorial problems"
2	timp	C has <i>più p</i> , probably a survival from an earlier version where the timpani played solo in b. 1
	<i>vla</i> , <i>vcl</i>	<i>espr.</i> missing in A (erased in a later revision); present in B and C
3	<i>vlc1</i>	note 5: marc. missing in A (seems to be erased in a later revision); present in C
3, 7	ob	A shows that RL's original intention was for ob 2 to play notes 1-4, while ob 1 was only to play notes 1-3; the expected following pause in ob 1 is missing however (or has been written over), and this must evidently be interpreted as meaning that RL, when writing the fair copy, has decided to let both oboes play notes 1-4, as also notated in both B and C
4	campane	notes inserted in accordance with C (altered in a later revision in A , erased in B)
	arpa	supplied in accordance with C and B (altered in a later revision in A)
	<i>vcl</i>	<i>pp</i> supplied in accordance with C (A has <i>p</i> , a later alteration)
4-8	<i>vcl</i>	slurs in A somewhat unclear because of later alterations; RL has altered the originally notated slurs to shorter slurs, as present in B and C
8	<i>vcl</i>	$\gg$ <i>ppp</i> supplied in accordance with RL's pencil addition in C
9	tamburo	A , B has <i>Tamburo rullante</i> , C only <i>Tambour</i>

12	cfg	node 3: A har <i>g</i> (ændret til <i>G</i> iht. RLs rettelse i C ; jfr. ovf. under "Særlige redaktionelle problemer")	10	vl I	note 5: A has <i>f</i> (emended to <i>fz</i> in accordance with RL's correction in C , in analogy with ob)
14	ob cl I vl I vl II	node 5: <i>f</i> ændret til <i>fz</i> i analogi med t. 10 og vl I <i>p</i> anført iht. C (mangler i A) node 5: A har <i>f</i> (ændret til <i>fz</i> iht. RLs rettelse i C i analogi med t. 10) understemme, node 2: <i>b</i> for <i>f</i> ² tilføjet med blæk i C (mangler i A)	10-15	timp	the edition follows C (in A the trill ends in <i>b</i> . 10, which is due to a later revision; the same version is present in source XF , 1936)
15-16	cl I	node 1: <i>es</i> ¹ rettet til <i>f</i> ¹ ; både A og C har den akkordfremmede tone <i>es</i> (klang <i>des</i>), hvilket udgiveren anser for at være en notationsfejl; i A er tonen rettet til <i>f</i> , men på et sent tidspunkt; i kilde XF (1936) står stadig <i>es</i> (kun i t. 15, tonen er glemt i t. 16); først i XG (1939) og i XH (1946) er noteret <i>f</i>	12	cfg	note 3: A has <i>g</i> (emended to <i>G</i> in accordance with RL's correction in C ; cf. above under "Special editorial problems")
16	vl II, III	udgaven følger C , hvor t. 16 er en repetition af t. 15; vl 3 mangler dog i C , men indholdet bekræftes af XF (1936), hvor t. 16 også repeterer t. 15 i strygerne (i A er der senere foretaget en ændring, som genfindes i XG , 1939)	14	ob cl I vl I	note 5: <i>f</i> emended to <i>fz</i> in analogy with <i>b</i> . 10 og vl I <i>p</i> supplied in accordance with C (lacking in A) note 5: A has <i>f</i> (emended to <i>fz</i> in accordance with RL's correction in C in analogy with <i>b</i> . 10)
16-21	timp	udgaven følger C (jfr. note til t. 10-15 ovf.); en trille på <i>des</i> fra t. 16 til og med t. 21 er overstreget i stemmen og RL har egenhændigt tilføjet ordet "Pause" (A har også pause i disse takter)	15-16	cl I	lower part, note 2: <i>b</i> before <i>f</i> ² added in ink in C (lacking in A) note 1: <i>e</i> _b ¹ emended to <i>f</i> ¹ ; both A and C have the non-chord tone <i>e</i> _b (sounding <i>d</i> _b), which the publisher regards as a notational error; in A the tone was corrected to <i>f</i> , but at a late date; in source XF (1936) there is still an <i>e</i> _b (in <i>b</i> . 15, the note was forgotten in <i>b</i> . 16); only in XG (1939) and in XH (1946) is an <i>f</i> notated
17-18	campane	udgaven følger C (notationen i A ændret ved senere revision)	16	vl II, III	the edition follows C , where <i>b</i> . 16 is a repetition of <i>b</i> . 15; vl III is however lacking in C , but the content is confirmed by XF (1936), where <i>b</i> . 16 also repeats <i>b</i> . 15 in the strings (in A a later alteration has been carried out which is also present in XG , 1939)
26	-	opr. <i>Poco con moto quasi laude</i> , rettet i C til <i>Poco con moto</i> ; udgiveren følger RLs senere rettelse i A til det sprogligt korrekte <i>Con poco moto</i>	16-21	timp	the edition follows C (cf. note for <i>bb</i> . 10-15 above); a trill on <i>d</i> _b from <i>b</i> . 16 up to and incl. <i>b</i> . 21 has been struck out in the part and RL has personally added the word "Pause" (A also has a rest in these bars)
27-137	str	strygersatsen stærkt revideret i A ; den oprindelige notation retableret med støtte i B og C (en 6-takters forkortelse, der primært fremgår af C , er respekteret)	17-18	campane	the edition follows C (the notation in A altered in a later revision)
250	ob 1, cor ingl, cl I	<i>ffz</i> tilføjet iht. C (tilføjet her af RL, ikke indført i A og B)	26	-	orig. <i>Poco con moto quasi laude</i> , corrected in C to <i>Poco con moto</i> ; the editor follows RL's later correction in A to the linguistically correct <i>Con poco moto</i>
250	timp, vl I I	<i>poco a poco più cresc.</i> (som ikke giver mening her) rettet til <i>poco a poco cresc.</i> i analogi med vl II I og vcl	27-137	strings	the string set heavily revised in A ; the original notation re-established with the aid of B and C (a 6-bar abbreviation, mainly apparent from C , has been respected)
256	-	den opr. betegnelse <i>Maestoso fiero</i> ændret til <i>Maestoso</i> i overensst. med rettelse i C i strygerstemmerne (rettelsen er ikke gennemført konsekvent i de øvrige stemmer, i enkelte af dem er hele betegnelsen streget over, i fl 1 er <i>Maestoso fiero</i> rettet til <i>Animato</i>); B har uændret <i>Maestoso fiero</i>	250	ob 1, cor ingl, cl I	<i>ffz</i> supplied in accordance with C (added here by RL, not inserted in A and B)
256	-	RL har i A og B ændret de faste fortegn fra 4 _b til 1 _# (i <i>vla</i> dog 3 _#); i C er stemmerne revideret ad hoc med løse fortegn	250	timp, vl I I	<i>poco a poco più cresc.</i> (which makes no sense here) emended to <i>poco a poco cresc.</i> in analogy with vl II I and vcl
	tr 1	node 3: <i>#</i> for <i>f</i> ² tilføjet iht. C (rettelse i A og B i konsekvens af tonearts-ændringen i takten mangler)	256	-	the original tempo marking <i>Maestoso fiero</i> emended to <i>Maestoso</i> in accordance with the correction in C in the string parts (the correction not consistently made in the other parts, in some of them the whole marking is struck out, in fl 1 <i>Maestoso fiero</i> has been corrected to <i>Animato</i>); B has the unchanged <i>Maestoso fiero</i>
	cor 1-3	node 1: <i>#</i> for <i>f</i> ¹ tilføjet iht. C (rettelse i A og B i konsekvens af tonearts-ændringen i takten mangler)	256	-	in A and B RL has altered the key signatures from 4 _b to 1 _# (in the <i>vla</i> though 3 _#); in C the parts are revised ad hoc using accidentals
	tr 1	node 1: <i>#</i> for <i>c</i> ² tilføjet iht. C (rettelse i A og B i konsekvens af toneartsændringen i takten mangler)	tr 1		note 3: <i>#</i> before <i>f</i> ² supplied in accordance with C (correction as a consequence of the change of key in the bar is lacking in A and B)
		node 3: <i>#</i> for <i>g</i> ¹ tilføjet iht. RLs tilføjelse i B og C (rettelse i A i konsekvens af toneartsændringen i takten mangler)	cor 1-3		note 1: <i>#</i> before <i>f</i> ¹ supplied in accordance with C (correction as a consequence of the change of key in the bar is lacking in A and B)
257	vl I, II, vcl, cb	<i>#</i> for tonerne <i>d</i> , <i>g</i> , <i>c</i> mangler i A , findes i B og C	tr 1		note 1: <i>#</i> before <i>c</i> ² supplied in accordance with C (correction as a consequence of the change of key in the bar is lacking in A and B)
258	tr 1, trb 1, tb	node 1: <i>‡</i> (orienteringsfortegn) ikke i A (udraderet ved senere revision); findes i B og C			note 3: <i>#</i> before <i>g</i> ¹ supplied in accordance with RL's addition in B and C (correction as a consequence of the change of key in the bar is lacking in A)
259	cor, tr 1 <i>vla</i>	node 1: <i>#</i> mangler i A og B , findes i C sidste node: <i>#</i> for <i>d</i> ¹ uklar i A , findes i B og C	257	vl I, II, vcl, cb	<i>#</i> for the notes <i>d</i> , <i>g</i> , <i>c</i> lacking in A , present in B and C
260	tr 1, trb 1, tb	node 3: <i>#</i> mangler i A , findes i B og C	258	tr 1, trb 1, tb	note 1: <i>‡</i> (cautionary accidentals) not in A (erased in a later revision); present in B and C
	vl I 2	node 1, understemme: <i>#</i> for <i>c</i> ² mangler i A og B , findes i C			
	vl II 1	node 1, understemme: <i>#</i> for <i>c</i> ² mangler i A , findes i B og C node 4, understemme: <i>#</i> for <i>g</i> ² mangler i A , findes i B og C node 9, understemme: <i>#</i> for <i>g</i> ¹ mangler i A og B , findes i C			
	vl II 2	node 1, understemme: <i>#</i> for <i>c</i> ¹ mangler i A , findes i B og C			

(260)	node 4, overstemme: ♯ for g ¹ mangler i A og B , findes i C node 11, understemme: ♯ for g mangler i A og B , findes i C	259	cor, tr 1 note 1: ♯ lacking in A and B , present in C vla final note: ♯ before d ¹ unclear in A , present in B and C
vcl 1	node 2: ♯ for G mangler i B , findes i vcl 3 og i A og C	260	tr 1, trb 1, tb note 3: ♯ lacking in A , present in B and C vl I 2 note 1, lower part: ♯ before c ² lacking in A and B , present in C vl II 1 note 1, upper part: ♯ before c ² lacking in A , present in B and C note 4, upper part: ♯ before g ² lacking in A , present in B and C note 9, lower part: ♯ before g ¹ lacking in A and B , present in C vl II 2 note 1, lower part: ♯ before c ¹ lacking in A , present in B and C note 4, upper part: ♯ before g ¹ lacking in A and B , present in C note 11, lower part: ♯ before g lacking in A and B , present in C vcl 1 note 2: ♯ before G lacking in B , present in vcl 3 and in A and C vcl 2 note 4: ♯ before G lacking in A and B , present in C
261, 262	vl I, II, vcl, cb takterne opr. noteret med 4♯'er; A og B rummer en del fortegn, der er blevet overflødige ved ændringen til 1♯; disse fortegn er udeladt med undtagelse af dem, der kan fungere i t. 261 som orienteringsfortegn ved overgangen fra Fis-dur til A-dur	261, 262	vl I, II, vcl, cb the bars originally notated with 4♯'s; A and B have a number of accidentals that have become superfluous with the alteration to 1♯; these accidentals have been omitted with the exception of those that can function in b. 261 as cautionary accidentals at the transition from F♯ major to A major vla ♯ before g ¹ and g lacking in A and B after the change of key signature from 4♯ til 3♯; the vla part in C has the notes g ¹ and g (in vla 4♯ is unaltered in the bar)
vla	♯ for g ¹ og g mangler i A og B efter ændring af faste fortegn fra 4♯ til 3♯; vla-stemmen i C har tonerne g ¹ og g (i vla står 4♯ uændret i takten)	263	vl II 1 note 7, lower part (and note 11, upper part): ♯ before d ² lacking in A and B , present in C vla the notes e♭ and e♭ ¹ are in A , B and C (the other strings play ♯e)
263	vl II 1 node 7, understemme (og node 11, overstemme): ♯ for d ² mangler i A og B , findes i C	264	vl II 2 note 6: ♯ before b lacking in A and B , present in C
vla	tonerne es og es ¹ findes i A , B og C (de øvrige strygere spiller ♯e)	265	vl I 1 note 9, upper part: ♯ before a ² lacking in A and B , present in C (in B f ¹ is a copying error) vl II 1 note 9, upper part: ♯ before a ² lacking in A and B , present in C note 6, lower part: ♯ before b ¹ lacking in A and B , present in C vl II 2 note 9: ♯ before b ¹ lacking in A , B and C vla 2 note 7: ♯ before d ¹ lacking in A , present in B and C vla 2 note 12: superfluous ♯ before d ¹ (present in A , B and C) suppressed
264	vl II 2 node 6: ♯ for h mangler i A og B , findes i C	266	vl I 1 note 4, upper part: ♯ before e ³ lacking in A and B , present in C note 3, understemme: ♯ for a ² mangler i A og B , findes i C
265	vl I 1 node 9, overstemme: ♯ for a ³ mangler i A , findes i C (i B står f ¹ , hvilket er en afskriverfejl)	268	– the original marking <i>Quasi battuta d'ale lucifera e grande</i> has been struck out in A , B and C ; in A RL has added the marking <i>Progressivo</i> , which is not present, however, in B and C , but is supplied in the edition, since the addition belongs in all probability to the version published here the indication '3 beats to the bar': (♩ ♩ ♩) is original and supplemented in B by RL's conductor's remark 3 beats
vl II 1	node 9, overstemme: ♯ for a ² mangler i A og B , findes i C node 6, understemme: ♯ for h ¹ mangler i A og B , findes i C	268	–
vl II 2	node 9: ♯ for h ¹ mangler i A , B og C	271	ob 1, cor ingl, cl 1 <i>fffz</i> supplied in accordance with C (added here by RL, not inserted in A and B)
vla 2	node 7: ♯ for d ¹ mangler i A , findes i B og C	272	strings <i>poco a poco più cresc.</i> lacking in A in certain parts, but present in B and C
vla 2	node 12: overflødig ♯ for d ¹ (findes i A , B og C) udeladt	272-	272-
266	vl I 1 node 4, overstemme: ♯ for e ³ mangler i A og B , findes i C node 3, understemme: ♯ for a ² mangler i A og B , findes i C	273	vl III bue angivet iht. A ; i B afsluttes buen på node 2 i t. 273 (RLs hånd)
268	– den opr. karakterbetegnelse <i>Quasi battuta d'ale lucifera e grande</i> er overstreget i A , B og C ; i A har RL tilføjet betegnelsen <i>Progressivo</i> , som dog ikke findes i B og C , men er medtaget i udgaven, da tilføjjelsen med stor sandsynlighed hører til den version, som her udgives	279	fl 1-2 umotiveret <i>più ff</i> ved node 2 udeladt
–	angivelsen '3 slag i takten': (♩ ♩ ♩) er oprindelig og i B suppleret med RLs direktionsanmærkning 3 <i>Slag</i>	279-	279-
271	ob 1, cor ingl, cl 1 <i>fffz</i> tilføjet iht. C (tilføjet her af RL, ikke indført i A og B)	280	ob 2, cl 1, cor 4, tr 1 < mangler i A , men findes i B og C
272	str <i>poco a poco più cresc.</i> mangler i A i visse stemmer, men findes i B og C	281	trb 1, tuba dynamisk angivelse mangler i A , men er tilføjet i B af afskriveren i analogi med øvrige blæsere
272-		281	ob 2 <i>più ff</i> mangler i A , men findes i B og C
273	vl III bue angivet iht. A ; i B afsluttes buen på node 2 i t. 273 (RLs hånd)	286	trb 2 node 1: A har as, i B og C er tonen rettet til c ¹
279	fl 1-2 umotiveret <i>più ff</i> ved node 2 udeladt	289-	
279-		290	trb 2 t. 289 node 2 og 290 node 1-2 fejlnoteret i A (i f-nøgle i stedet for i tenor-nøgle); korrigeret i B og C
280	ob 2, cl 1, cor 4, tr 1 < mangler i A , men findes i B og C	291	str ♯ for tonen a fjernet, men i A kun delvis, i C konsekvent
279-		292-	
281	trb 1, tuba dynamisk angivelse mangler i A , men er tilføjet i B af afskriveren i analogi med øvrige blæsere	298	messaging-blæsere <i>marcatissimo</i> mangler i A ved en del af noderne, findes i C
281	ob 2 <i>più ff</i> mangler i A , men findes i B og C	293	vl I, II, III node 9: ♯ for e ² mangler i A , findes i C
286	trb 2 node 1: A har as, i B og C er tonen rettet til c ¹		
289-			
290	trb 2 t. 289 node 2 og 290 node 1-2 fejlnoteret i A (i f-nøgle i stedet for i tenor-nøgle); korrigeret i B og C		
291	str ♯ for tonen a fjernet, men i A kun delvis, i C konsekvent		
292-			
298	messaging-blæsere <i>marcatissimo</i> mangler i A ved en del af noderne, findes i C		
293	vl I, II, III node 9: ♯ for e ² mangler i A , findes i C		

294	trb 2	node 2: ♯ for d ¹ mangler i A , findes i C	279-	
304	vla 2	node 1: ♭ for g mangler i A , findes i B og C	280	ob 2, cl 1, cor 4, tr 1 ≪ lacking in A , but present in B and C
305-			279-	
306	vl I	- - - <i>più p</i> tilføjet i analogi med ob (<i>dim.</i> indledes sammen med ob i t. 304, men føres ikke videre i t. 305-306 som i ob, formentlig som følge af en forglemmelse, idet der er sideskift i A mellem t. 304 og 305; i C anføres <i>dim.</i> i t. 304 uden stiplede linje)	281	trb 1, tuba indication of dynamics lacking in A , but added in B by the copyist in analogy with the other wind instruments
			281	ob 2 <i>più ff</i> lacking in A , but present in B and C
306	fg 1	node 2: ♯ for c ¹ mangler i A , findes i B og C	286	trb 2 note 1: A has a _b , in B and C the note has been corrected to c ¹
			289-	
			290	trb 2 b. 289 note 2 and 290 notes 1-2 incorrectly notated in A (in F clef instead of tenor clef); corrected in B and C
			291	str ♯ before the note a removed, but only partially in A , in C consistently
			292-	
			298	brass marcatisimo lacking in A for some of the notes, present in C
			293	vl I, II, III note 9: ♯ before e ² lacking in A , present in C
			294	trb 2 note 2: ♯ before d ¹ lacking in A , present in C
			304	vla 2 note 1: ♭ before g lacking in A , present in B and C
			305-	
			306	vl I - - - <i>più p</i> supplied in analogy with ob (<i>dim.</i> begins with ob in b. 304, but is not continued in bb. 305-306 as in ob, probably as the result of an oversight, since there is a change of page in A between bb. 304 and 305; in C <i>dim.</i> is marked in b. 304 without a broken line)
			306	fg 1 note 2: ♯ before c ¹ lacking in A , present in B and C

